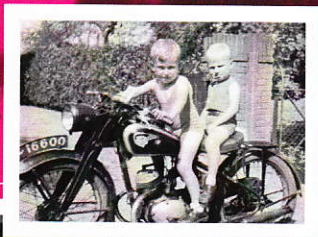

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkundevereniging
Bussemakerhuis Borne

In dit blad worden artikelen
opgenomen met betrekking tot
historie, recht en volkskunde,
in het bijzonder die van
Borne, Zenderen en Hertme

Colofon

De Heemkundevereniging Bussemakerhuis heeft als doel het opwekken van belangstelling voor historie, recht en volkskunde, in het bijzonder van de gemeente Borne en omgeving.

Bestuur van de vereniging

J.F.M. Hassels Mönning (voorzitter),
A.Mulders-Gordijn (secretaris),
H.J.M. Westerik (penningmeester),
H.J. Oude Aarninkhof, G.J.M. ter Beke,
G.H. Smoors, R. Blödtner-Leushuis,
H.A.M. Woolderink (leden).

Secretariaat

Meijlingsgaarde 1, 7622 HC Borne
tel.: 074 266 36 67
email: jmulders-borne@hetnet.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 16,- per jaar;
gezinlidmaatschap (2 personen per
gezin) € 21,- per jaar.

Bank

RABO-bank Borne, rek.nr. 14.56.37.409

Giro

115.75.24 t.n.v. de penningmeester
Heemkunde vereniging Bussemakerhuis

Redactie Boorn en Boerschop

R. Blödtner-Leushuis, J.F. Deckwitz,
H. Hassink, A. Tanke

Redactie ondersteuning en advies

J.J. Grootenboer, J.B.F. Leuverink,
G.J.M. ter Beke

Omslag ontwerp

Paulien Hassink

Redactieadres

Blauwgras 68, 7623 GL Borne,
tel.: 074 266 59 92
e-mail: deckwitz@home.nl

Inzenden kopij

Aan het redactieadres. Het auteursrecht van de artikelen blijft berusten bij de afzonderlijke auteurs. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten, te splitsen of te redigeren.

Verspreiding

Via de boekhandels Bruna, het Bussemakerhuis, VVV en de penningmeester van de heemkundevereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 3,- (porto € 2,-)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Inhoud

Colofon / Inhoudsopgave	<i>Redactie</i>	1
Van de redactie	<i>Redactie</i>	2
Borne 900 jaar	<i>Henk Woolderink</i>	3
Een bijzonder kado ter ere van de geboorte van een prinsenkind	<i>Anja Tanke</i>	8
Gedachten um 'n Irenebank	<i>S. Lammers</i>	12
Zo maak ie wat met	<i>Johan Kwast</i>	13
Herinnering aan de Tweede wereldoorlog	<i>Leo Leurink</i>	14
Nomen Est Omen (NEO) geeft al negentig jaar haar visitekaartje af	<i>Harry Filart</i>	19
Van Borghende tot Borne, ... <i>Een cursus over de Bornse geschiedenis</i>	<i>Redactie</i>	22
Op den akker in Twente	<i>W.H. Dingeldein †</i>	24
Waterputten in Twente	<i>Gerard A.B. Nijhuis</i>	26
Feestavond van de RK Dansvereniging	<i>Anja Tanke</i>	29
Het Meesterhuis in Azelo	<i>Robert Platenkamp</i>	30
Fotowedstrijd	<i>Anja Tanke</i>	32
Boekennieuws	<i>Jan F. Deckwitz</i>	33
Van de Bestuurstafel	<i>Annemie Mulders</i>	34
Nog leverbare uitgaven	<i>Bestuur</i>	36

Van de redactie

Tijdens een bijeenkomst dit voorjaar in de Stefanshof werd onze secretaris een briefje in de handen gedrukt. De volgende dag werd het bericht doorgestuurd naar de bestuursleden en de redactie van *Boorn en Boerschop*. Wij willen u het bericht niet onthouden en nemen het over in onderstaand kader. Het bericht zegt genoeg.

Wat moeten wij ons als leden en lezers van het blad Boorn & Boerschop toch gelukkig prijzen met de kleine groep bestuurders en actieve leden die aan onze Heemkundevereniging werken. Het is steeds weer een genot wanneer we het blad en 'n uitnodiging voor een volgende bijeenkomst in onze brievenbus vinden. Maar hebben we ons wel eens gerealiseerd wat voor werk hieraan vooraf is gegaan. Het verzamelen van de informatie over een onderwerp, dan het verwerken en schrijven van 'n artikel hierover, dan voorleggen aan de redactie, de bespreking hierover, welke foto's er bij geplaatst moeten worden en dan proberen zoveel verschillend mogelijk leesbare leuke artikelen te produceren achter een gelikt voorblad. Wij zouden deze werkers wel eens vaker in het zonnetje mogen zetten en bedanken voor het leesplezier en kennis wat wij hieraan beleven. Dus bestuur, werkers en redactie bij deze hartelijk dank, ik zou zo zeggen: goa vedan, ik bin oeleu dankbar. Een trouwe lezer

In dit nummer

Een primeur voor *Boorn en Boerschop* deze keer! Met het artikel "*Borne 900 Jaar*" van **Henk Woolderink** wordt aangetoond dat het feestjaar **Borne 800 jaar in 2006** eigenlijk onterecht is geweest. Henk maakt duidelijk dat Borne al 900 jaar op de kaart staat. Nu ja: we hebben in 2006 in ieder geval een mooi feestjaar gehad.

Ooit heeft bij ons in het dorp op het Dorsetplein een bank gestaan. **Anja Tanke** vertelt in haar verhaal "*Een bijzonder kado ter ere van de geboorte van een prinsenkind*" wat er met deze bank is gebeurd. Ook heeft Anja een programma met bijbehorende foto gevonden en schrijft hierover in "*Feestavond van de RK Dansvereniging Hooger zij ons doel*".

Johan Kwast heeft deze keer weer een prachtig verhaal "*Zo maak ie wat met*" in de "twentse sproak" over twee Belgische stagiairs bij Stork in Hengelo.

Leo Leurink heeft de resultaten van een gesprek met Hennie Egberink opgetekend in "*Herinnering aan de Tweede Wereldoorlog*". Het verhaal geeft een beeld van de wijze van overleven tijdens de oorlog.

Harry Filart, een nieuwe auteur voor ons blad, is in de geschiedenis van 90-jarige voetbalvereniging NEO gedoken en geeft in zijn artikel "*Nomen Est Omen (NEO) geeft al negentig jaar haar visitekaartje af*" een beeld van de eerste 25 jaren van de vereniging.

De **redactie** van *Boorn en Boerschop* was aanwezig tijdens de laatste cursusdag "*Van Borghende tot Borne: een cursus over de Bornse geschiedenis*". Deze cursus is geheel georganiseerd en verzorgd door **Martin Thiehatten**. De redactie heeft de mening van de cursisten gevraagd over deze cursus. Voor herhaling en verdieping vatbaar, was de conclusie.

In de nalatenschap van Frits Capelleveen vond de redactie het artikel "*Op de akker in Twente*" van **W.H. Dingeldein**. Een artikel uit de vijftiger jaren, maar ook vandaag de dag is het nog actueel. De redactie vond het waard u dit verhaal nog eens voor te leggen.

De zandstenen waterput, die door de vereniging is aangekocht, heeft één van onze vaste auteurs, **Gerard A.B Nijhuis**, bewogen wat meer gegevens omtrent waterputten te verstrekken in zijn artikel "*Waterputten in Twente*". **Jan Deckwitz** heeft meegewerkt aan bewerking van zijn verhaal.

Robert Platenkamp wijst in zijn artikel "*Het Meestershuis in Azelo*" op een bijzonder monument.

Zo ook vindt u in het blad weer de bekende rubrieken "*Fotowedstrijd*", "*Boekbespreking*", "*Van de bestuurstafel*" en "*Nog leverbare uitgaven*"

De redactie wenst u veel leesplezier en zomerse dagen toe !!

Borne 900 jaar

Henk Woolderink

In het jaar 2006 heeft Borne op grootse wijze het 800-jarig bestaan gevierd. De originele acte uit 1206, waarop de viering was gebaseerd, is niet bewaard gebleven. Enige eeuwen later zijn twee afschriften van de acte opgeschreven in het cartularium van het klooster Ruinen en in het cartularium van de kerk te Steenwijk.¹ In die publicatie is reeds uitgebreid ingegaan op de acte van 1206, waarbij Fredericus de abt van het klooster Ruinen de kerken te Steenwijk en Borne met bijbehorende bezittingen afstaat aan Dirk van de Are, de toenmalige bisschop van Utrecht in ruil voor bezittingen in Drente.

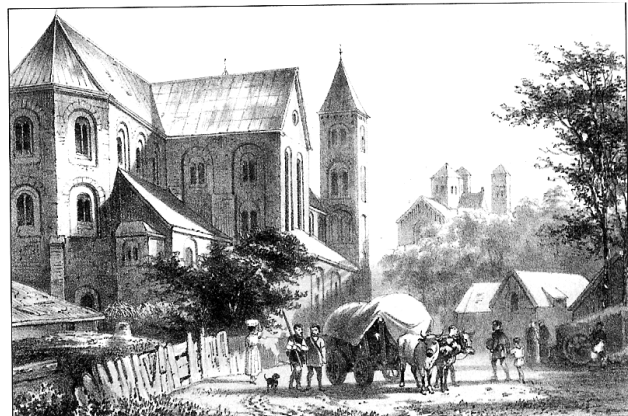
De vondst van een nieuwe schriftelijke vermelding van oudere datum maakt het mogelijk dat 3 jaar na de viering van het 800-jarig bestaan het 900-jarig bestaan gevierd kan worden. En dat is het geval met de vermelding van Borne in het jaar 1109. Het betreft de vermelding dat Roelof van Peijse in dat jaar door de proost van het kapittel van St. Pieter beleend is met de boerderij Groot Hulscher in het kerspel Borgeden.² Bij het schrijven van het boek "De hof te Borne 1206-2006" heb ik er maar niet teveel op doorgespit, want dat kon het feest in de wielen rijden dat op dat moment vol enthousiasme werd voorbereid. We leven nu echter in 2009 en dat is een goede aanleiding om de vermelding uit 1109 nader te onderzoeken.

Geschiedenis gaat per definitie over geschreven berichten; een plaats is dus zo oud als het oudst bekende geschreven bericht. Uit prehistorische vondsten blijkt dat Borne al heel wat ouder is dan 800 jaar. De vondst van bijvoorbeeld de 'Karolingische ridder' op de Stroon Esch met munten uit circa 800 wijst op eerdere bewoning en dat geldt ook voor sporen van boerderijen uit voorchristelijke tijden op de Bornsche Maten. Maar ja, geschiedenis begint per definitie niet bij opgegraven vondsten, maar bij geschreven berichten.

Na de bouw in 1023 van de Romaanse Dom, de Utrechtse bisschopskerk gewijd aan St. Maarten, worden op de vier windstreken vier kapittelkerken gebouwd, gewijd aan St. Pieter, St. Jan, St. Marie en Oud Munster. Een kapittelkerk is een kerk waaraan niet één of enkele priesters verbonden zijn, maar een heel college van tien of meer priesters onder leiding van een proost of deken. Als eerste van de vier kapittelkerken wordt de St. Pieter gewijd in 1048.⁴ De keizer, bisschop en andere schenkers brengen bij de stichting kerken, boerderijen en tienden bijeen voor het levensonderhoud van de priesters. In onze omgeving verwerft het kapittel van St. Pieter o.a. de kerken van Delden, Enschede, Steenwijk en Uelsen alsmede de hof Espelo te Lonneker met onderhorende boerderijen.⁵ Het is aannemelijk dat ook de kerk en de hof te Borne een tijdlang eigendom zijn geweest van het kapittel van St. Pieter, totdat ze bij de stichting van de abdij Ruinen (1139) zijn overgedragen aan de abt van Ruinen.

Vanaf 1216 worden de bezittingen van St. Pieter beschermd door een pauselijke bul.⁶ Voordien moest de proost van St. Pieter zelf zorgen voor de bescherming van zijn bezittingen door de aanstelling van leenmannen. De leenman krijgt de opbrengst van een boerderij en moet als tegenprestatie zijn

militaire plichten doen. In Zenderen heeft de proost van St. Pieter op deze manier twee boerderijen in leen uitgegeven: namelijk de erven Leferink en Groot Hulscher. Na overdracht van zijn Bornse bezittingen circa 1139 blijft de proost van St. Pieter echter leenheer van beide erven tot de afschaffing van het leenstelsel circa 1800 en in de tussentijd vinden eeuwenlang beleningen plaats van opvolgende eigenaren van de erven Leferink en Groot Hulscher. In het dossier van het erve Groot Hulscher bevindt zich de voor ons interessante vermelding over de oudst bekende belening uit 1109.

St Pieterskerk in Utrecht omstreeks 1600

We zijn in het jaar 1758 beland als Jan van Tarelink aantreedt als nieuwe proost en bezitter der proosdij van het kapittel van St. Pieter. De politieke en kerkelijke omstandigheden zijn inmiddels ingrijpend veranderd. Tijdens de 80-jarige oorlog en de reformatie zijn de kerkelijke kapittels opgeheven en de goederen gesecculariseerd. Na het overlijden van de proost en kapittelheren worden geen nieuwe katholieke geestelijken meer benoemd en de opbrengsten van de goederen komen aan regenten-

families als aanvulling op hun andere inkomsten. Dat geldt ook voor Jan van Tarelink. Hij verblijft meestal ver van Utrecht en daardoor is er een uitgebreide briefwisseling bewaard gebleven met Pieter van Spall, notaris te Utrecht. Deze behartigt zijn belangen in verband met de goederen van St. Pieter. Jan van Tarelink is één van de burgemeesters van Amsterdam en de meeste van zijn brieven zijn daar geschreven en vervolgens per morgen-, middag- of nachtschuit naar Utrecht gestuurd. Eén van zijn brieven is geschreven op zijn buiten Huis Boomrijk in Breukelen aan de Vecht. Bij zijn aantreden in 1758 laat Jan van Tarelink leenbodes sturen naar zijn leenmannen die volgens leenrecht binnen één jaar hun leen moeten verheffen 'met ledige hand'. De leenmannen krijgen dan een leenbrief van de nieuwe leenheer, uiteraard tegen betaling van de leenjura. Als gevolg van deze oproep stuurt Lambert Bussemaker, koopman te Deventer een gevolmachtigde naar Utrecht en wordt beleend met het erve Leferink te Zenderen.

Wat betreft het erve Groot Hulscher zijn er meer problemen.⁷ Er wordt geconstateerd dat Gerard Putman, de rentmeester van de goederen van het klooster Almelo in 1681 als laatste met het erve Groot Hulscher is beleend en dat daarna in ieder geval de beleningen bij het aantreden van de nieuwe leenheren Jacob Schot (1693), Coenraad Borre van Amerongen (1708), Johan de Rothe (1724) en Jan van Tarelink (1757) zijn verzuimd.

Jan van Tarelink stuurt op 18 juni 1762 advocaat Putman uit Deventer op onderzoek uit naar Borne met als opdracht de volgende vragen:

1. informeren wie sinds 1681 eigenaren zijn geweest van het Groot Hulscher;
  2. de laatste eigenaar aan te zeggen dat het erve Groot Hulscher een leengoed is van de Proosdij van St. Pieter te Utrecht, dat vanwege het aankomen van de nieuwe leenheer van Tarelink verheft moet worden en bij manquement of onwilligheid waarschuwen voor kosten;
  3. zijn gedachten te laten gaan op welke manier de zaak kan worden afgehandeld met de minste kosten en de meeste voordelen voor de proosdij.
- Putman bezoekt richter Westerlo van Borne, maar deze verwisselt (met opzet?) de erven Groot en Luttk Hulscher en brengt hem op een dwaalspoor naar de heer Gerrit Coster uit Almelo die eigenaar is van het Luttk Hulscher. Het misverstand wordt gauw ontrafeld en advocaat Putman komt terecht bij de heer Perizonius te Ootmarsum die namens de Ridderschap van Overijssel rentmeester is van het Groot Hulscher.

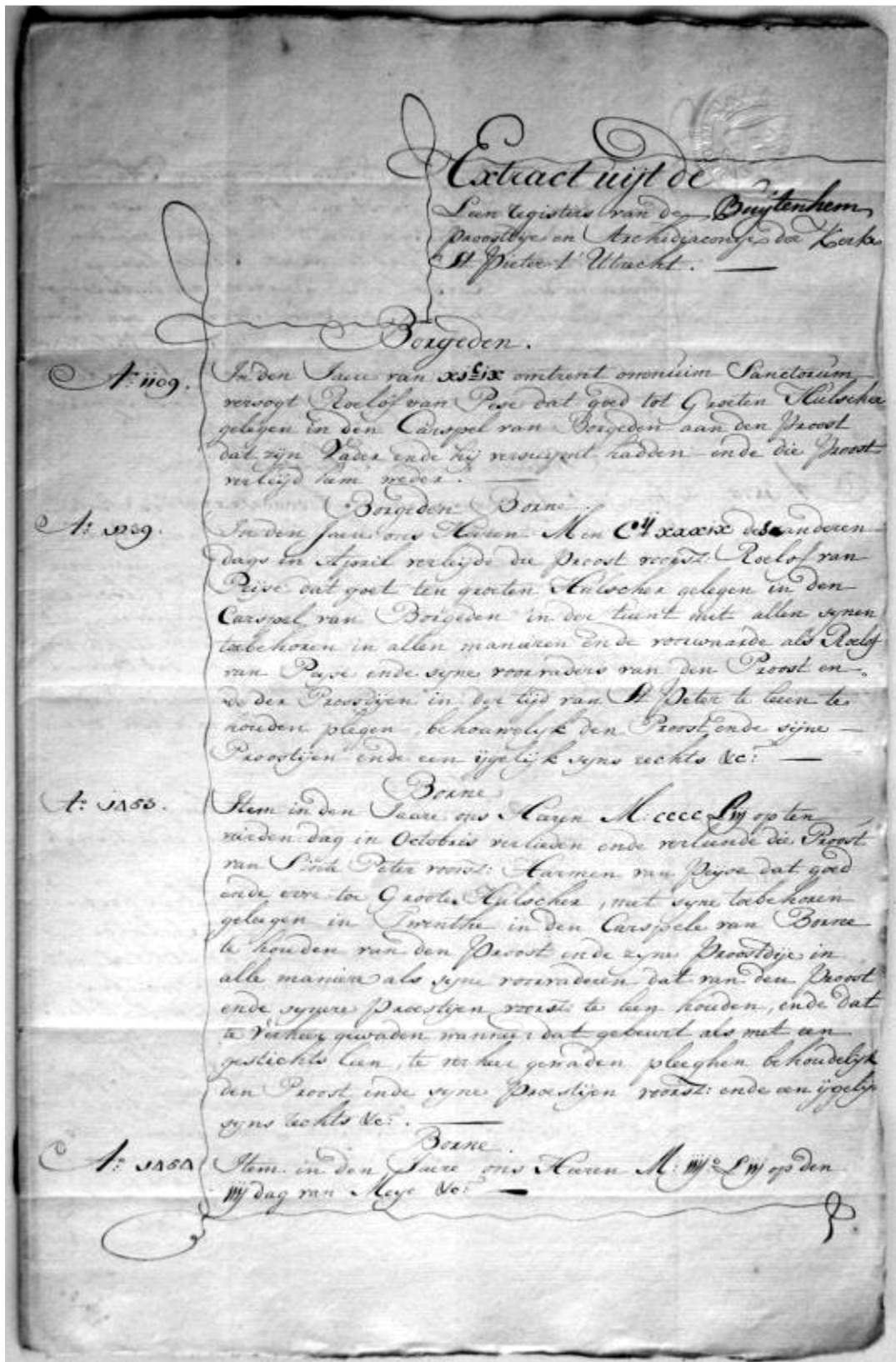
In zijn terugrapportage aan Van Tarelink is hij van oordeel dat er sprake is van 'een vette brok' en dat een aktie alleszins gefundeerd is, zowel volgens het landrecht van Overijssel als de gewoonten in Utrecht. Hij verzoekt tevens om een uitgebreid overzicht van alle beleningen van het Groot

Hulscher die in het archief van de Proosdij te vinden zijn. Dat overzicht wordt door notaris Pieter van Spall gemaakt en daaraan danken we gegevens over beleningen uit 1109, 1239, 1453, 1454, 1478, 1480, 1524, 1558, 1597, 1607, 1622 en 1681. Deze gegevens worden niet door de Ridderschap van Overijssel in twijfel getrokken en omdat de provincie zelf ook problemen heeft met diverse 'verdonkerde lenen' sluit men een akkoord over een nieuwe leenakte en de te betalen leenjura en boetes. Bij de berekening van de kosten is uitgegaan van een plakkaat van de Provincie Overijssel van 2 april 1761. Dit plakkaat treedt op tegen leenheren en leenkamers buiten de provincie die van ingezetenen van Overijssel exorbitante leenjura vorderen tot groot bezwaar van partijen en die aanmerkelijk hoger en meerder zijn dan die van de Provinciale leenkamer. Dat tarief is voor lenen naar Overijssels recht leenroerig met inbegrip van registreren *f* 18-18-0 en voor leengoederen naar Zutphens recht leenroerig *f* 11-18-0. Deze tarieven worden ook opgelegd aan leenheren buiten Overijssel die lenen in de provincie hebben liggen. Bij weigering van de leenheren om deze tarieven te hanteren kunnen de leenmannen zich door de Overijsselse leenkamer laten belenen tegen de Overijsselse kosten. Dit zal dan dezelfde kracht hebben als belening door de eigen leenheren of leenkamers. Volgens de normen van Proosdij zou voor de achterstallige beleningen en boetes betaald moeten worden *f* 176-9-0 en het wordt volgens het Overijsselse plakkaat *f* 136-9-0. Voorwaar een groot bedrag voor die tijd. De opbrengst voor Jan van Tarelink is echter heel beperkt, want er moet *f* 86-8-0 betaald worden aan advocaat Putman en *f* 23-16-0 aan procureur Visser die ook diensten verricht heeft. Op 17 juli 1769 schrijft Jan van Tarelink tot besluit aan notaris van Spall *'met leetwesen hebben wij van u vernomen dat de zaak van de Grote Hulscher zoo voordelig niet is uitgevallen als wij ons hadden voorgesteld. Ik ben over uw diensten echter zeer vergenoegt.'*

Hij is blij dat het leenverband weer is hersteld en in de toekomst weer inkomsten voor de Proosdij kan opleveren. Hij wist toen nog niet dat enkele decennia later het leenstelsel definitief zou worden afgeschaft.

De meeste beleningen die hiervoor genoemd worden kennen we uit de bewaard gebleven registers van de lenen der proosdij van St. Pieter.⁸ De beleningen vanaf 1478 waarin Jan Sticke afstand doet en de opvolgende rentmeesters van het klooster Almelo beleend worden met het erve Groot Hulscher zijn ook te vinden in het archief van het Catharinaklooster te Almelo.⁹

Om aan te tonen dat het erve Groot Hulscher te Zenderen een leen was van de proost van het kapittel van St. Pieter te Utrecht zijn de oudste beleningen eigenlijk niet noodzakelijk en ten

Het "Extract uijt de leenregisters" van 1761/1762, waarin het erve Grote Hulscher wordt genoemd. Archief van het Kapittel van Sint Pieter te Utrecht: toegangnummer 220, inventarisnummer 943; Stukken betreffende het recht van het kapittel op de verheffing met de ledige hand van het leen Ten Groten Hulscher onder Borne bij de optreding van de proost Jan van Tarelink (1762-1765).
 Foto: Hans Gloerich.

overvloede Maar dank zij deze lijst hebben we er weet van en zijn ze niet in vergetelheid geraakt.

De oudste leenakte luidt: *'In den jaere van 1109 omtrent omnuim sanctorum versogt Roelof van Pese dat goed tot Groeten Hulscher gelegen in den carspel van Borgeden aan de Proost dat zijn vader ende hij versuijmt hadden ende die Proost verleijd hem weder.'* De oorspronkelijke leenakte is gedateerd omstreeks Allerheiligen van het jaar 1109. Omdat zowel zijn vader als Roelof zelf het leen reeds verzuimd hadden mag worden aangenomen dat het leengoed ver voor 1100 reeds heeft bestaan en wellicht stamt uit de tijd van de stichting van het kapittel van St. Pieter. De vermelding van Borgeden in plaats van Borgende kan heel goed verklaard worden uit het feit dat in vroeger tijden de **n** vaak werd weergegeven door een afkortingsstreep boven de tekst, waardoor de **n** bij het aflezen door notaris van Spall aan het eind in plaats van midden in het woord terecht is gekomen. De tweede leenakte is opgemaakt in 1239 *'des anderen dags in april'* (2 april), waarbij Roelof van Peijse door de proost wordt beleend met *'dat goet ten groeten Hulscher gelegen in den carspel van Borgeden in der Tuent'*.

De derde leenakte dateert uit 1453 *'op ten vierden dag in octobris'* waarbij Harmen van Peijse wordt beleend met *'dat goet ende erve toe Grootte Hulscher, geleegen in Twenthe in den carspele van Borne'*.

Deze leenaktes illustreren een stukje van de oudste geschiedenis van Borne in een tijd dat andere gegevens nog erg schaars zijn. Er is alle aanleiding om het geslacht van Peijse eens nader onder de loep te nemen.

In de 12^e eeuw is het gezag van de bisschoppen van Utrecht in Overijssel nog omstreden door andere heren met name de heren van Almelo en hun verwanten de heren van Rechteren. De bisschoppen van Utrecht, zowel als de heren van Almelo hebben lange tijd geprobeerd hun posities in de regio te versterken door het verlenen van stadsrechten, het verwerven van leenmannen en het verwerven van hoven met de daaraan verbonden markerichschappen. Voor de bisschoppen van Utrecht is het Drentse geslacht van Ruinen een belangrijke bondgenoot die verschillende Zenderese erven in leen houdt en het Huis Weleveld sticht op een strategische kruising van belangrijke wegen en waterwegen. Het kapittel van St. Pieter in Utrecht maakt gebruik van een ander Drents geslacht, namelijk de Van Peijzes. Zij worden beleend met het Groot Hulscher en moeten toezicht houden op de bezittingen van St. Pieter rondom Borne. Dit zijn mooie voorbeelden van het feit dat latere leenverbanden zicht geven op politieke machtsverhoudingen van eeuwen eerder. Hier worden de feiten zelfs bevestigd door de belening uit 1109.

De Drentse herkomst van het geslacht Van Peijze wordt bevestigd door de oudste oorkonden. In 1176 en 1181 komt Lambertus van Peize voor als dienstman in verband met de St. Maartensmannen (de bisschop) en de Abdij Ruinen.¹⁰ In 1206, de tot nu toe oudste vermelding van Borgende, komen we als getuigen o.a. tegen de gebroeders Menso en Rudolf van Peize.

Als vanaf 1300 meer gegevens beschikbaar zijn, blijkt dat er in tweehonderd jaar vele veranderingen hebben plaatsgevonden. De bisschoppen van Utrecht en de heren van Almelo hebben een compromis gevonden: de bisschop erkent de vrijheid van de heerlijkheid Almelo, maar dan binnen een veel beperkter gebied dan waarop de heren van Almelo eerder zeggenschap uitoefenen. In 1363 en 1367 leiden deze afspraken zelfs tot een officiële vredesovereenkomst.¹¹

Het huwelijkscontract uit 1313 van hun zoon Herman van der Eze toont aan dat reeds in de 13^e eeuw familiebanden gesmeed zijn tussen zijn ouders Johan van der Eze en een dochter van Engelbert van Peize. Dit huwelijk betekent ook een strategische alliantie tussen de heren van Almelo en de getrouwen van de bisschop.¹²

Rudolf van Peize, een zoon van Engelbert en dus een zwager van Johan van der Eze komt in 1308 voor als getuige bij een schenking aan de kerk te Almelo en in 1323 treedt hij op als getuige en familielid bij de boedelscheiding tussen Johannes en Egbertus van Almelo.¹³ In 1313 verklaart Rudolf tienden te Benneveld verkocht te hebben. Tenslotte stellen Rolof de Peedze en anderen zich in 1326 borg voor de betaling van 200 mark door de bisschop aan de heer van Keppel.¹⁴

Als volgende komt Herman van Peize op het toneel. In 1357 is hij getuige bij een verkoop voor het gericht Borne. In 1367 is hij getuige bij de overeenkomst tussen de heren van Almelo en de bisschop van Utrecht en in 1380 komt hij voor in de aanhef van een brief waarin hij een belening door de heer van Almelo bevestigt.¹⁵

In 1380 wordt Rolof van Pezie genoemd als zoon van Herman en als de oudste leenregisters van het bisdom Utrecht beginnen blijkt dat het geslacht Van Peijzie zich heeft gevestigd op het riddermatige goed *'den Vogelsanc in de heerlijkheid van Almelo'*. Dat is de latere Bellinkhof. Roeloff wordt er in 1394 en 1397 mee beleend door de bisschop van Utrecht. Dat geldt ook voor tienden uit diverse erven in Agelo en tienden uit Roesink in Vasse. Zijn Drentse belangen blijken nog uit de belening met het patronaatsrecht van de kerk in Emmen.¹⁶

Naast de Bellinkhof ligt het erve Pezie dat de familie als borgmannen van Almelo behoort en dat tot na 1830 bij de Bellinkhof zal behoren. In 1424 treedt

Roloff van Peijse voor het laatst op als leenman van de heerlijkheid Almelo.¹⁷

Ondertussen treedt ook zijn zoon Herman van Peize voor het voetlicht. In 1423 is hij getuige bij de benoeming van een nieuwe pastoor te Wierden door de heer van Almelo en daarna met grote regelmaat 33 keer tot zijn overlijden na 1471.¹⁸

"Het Bellinkhof": gewassen pentekening van Cornelis Pronk uit 1732

Hij volgt zijn vader Roelof in 1433 op als leenman van 'de Vogelsanc', de tienden te Agelo en Vasse en het patronaatsrecht van de kerken te Emmen, Odoorn en Schoonebeek. Hierin passen ook de beleningen door de proost van het kapittel van St. Pieter in 1453 en 1454. Hij heeft de leenakte blijkbaar nodig in verband met een geldlening, want in 1453 verklaart Hermen van Pesie wegens een geldschuld aan Lubbert Tijessoene en vrouw te leveren een jaarlijkse rente van vier mudden rogge uit zijn erve Groot Hulscher te Zenderen.¹⁹ Het is in die tijd gewoonte om een deel van de opbrengst af te staan totdat de schuld wordt terugbetaald. Blijkbaar zijn Herman van Pezie en zijn vrouw Aleyt van Harderwijk kinderloos gebleven, want zij schenken in 1470 veel van hun goederen aan de nieuw gestichte O.L. Vrouwevicarie in de kerk te Almelo, waarvoor de vicaris zielemissen zal lezen en waskaarsen zal branden op hun jaargetijden.²⁰ De volgende belening van Huis Vogelzang gebeurt in 1478 door Aleit van Peijse na de dood van haar broer Herman met als voogd haar zoon Otto van Bellinkhave.²¹ Dit geslacht zet de familielij op Huis Vogelzang ofwel de Bellinkhof voort.

De beleningen van het erve Groot Hulscher te Zenderen van Harmen van Peijse in 1453 en 1454 passen in de andere gegevens die we uit die tijd hebben. Voordien wisselt het voorgeslacht af met de namen Roelof en Harmen. Ook dit past met de oudere beleningen. En hoewel er vele jaren liggen tussen de beleningen in 1453, 1239 en 1109 zijn er geen aanwijzingen dat er sprake zou zijn van vervalsingen. Die vervalsing is in het kader van het

te leveren bewijs in 1762 ook niet nodig. Ze gaan terug op een periode voordat het eerst bewaard gebleven leenprotocol van het kapittel van St. Pieter begint, maar ze kunnen best stammen uit een ouder deel of losse aantekeningen die inmiddels verloren zijn gegaan.

Dank zij de inspanningen van Jan van Tarelink en Pieter van Spall in 1762 zijn de oude beleningen van 1109 en 1239 thans nog bekend en laten een stukje zien van de oudste geschiedenis van Borne. Met name de oudste uit 1109 is daarbij interessant, omdat daaruit blijkt dat dit tot nu toe het oudst bekende jaar is dat Borne het eerst in een schriftelijke vermelding voorkomt. Daardoor is het dit jaar 900 jaar geleden dat de geschiedenis van Borne begon.

Noten

¹ Henk Woolderink, 'De Hof te Borne 1206-2006', Heemkundvereniging Bussemakerhuis Borne, 2006, pag. 33-40.

² Utrechts Archief, toegang 220, archief kapittel van St. Pieter, inv. nr. 943.

³ Henk Woolderink, 'De Hof te Borne 1206-2006', pagina 39, voetnoot 20.

⁴ A.M. van Akerlaken jr., 'De Pieterskerk te Utrecht'. Bibliotheek Utrechts Archief

LXIV A 203 en C.L. Temminck Groll, 'De St. Pieterskerk te Utrecht' bulletin Kon. Ned. Oudheidk. Bond 1982, pag. 75-118.

⁵ Henk Woolderink, 'De Hof te Borne', pag. 37-39.

⁶ G.J. ter Kuile, 'Oorkondenboek van Overijssel', deel I, Zwolle 1963, regest nummers 104 en 106.

⁷ Henk Woolderink, 'De Hof te Borne', pag. 29.

⁸ Utrechts Archief, toegang 220, nummers 919-1 (vanaf 1380), 919-2 en 919-3 (tot 1800).

⁹ H.C.O. Zwolle, toegang 187.1, archief klooster Almelo.

¹⁰ mr. G.J. ter Kuile, 'Oorkondenboek van Overijssel 797-1350', regesten 73 en 77.

¹¹ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regest 61.

¹² mr. G.J. ter Kuile, 'Oorkondenboek van Overijssel 797-1350', regest 630.

¹³ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regesten 14 en 22.

¹⁴ mr. G.J. ter Kuile, 'Oorkondenboek van Overijssel 797-1350', regesten 643 en 797.

¹⁵ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regesten 43, 61 en 96.

¹⁶ E.D. Eijken, 'Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprotocollen', uitgaven RAO 49-56, lenen nummers 6, 1082, 1206 en 1664.

¹⁷ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regest 235.

¹⁸ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regest 222 en verder zie index.

¹⁹ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regest 353.

²⁰ H. Bordewijk e.a., 'Huisarchief Almelo', uitgaven RAO 27-33, regesten 487, 489, 491 en 503.

²¹ E.D. Eijken, 'Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprotocollen', leennummer 6

Een bijzonder kado ter ere van de geboorte van een prinsenkind

Anja Tanke

Eind jaren dertig waren drukke jaren voor het Oranjecomité. In 1937 was daar het huwelijk van prinses Juliana met prins Bernhard. In 1938 werd prinses Beatrix geboren en vierde koningin Wilhelmina haar veertig jarig regeringsjubileum. In 1939 zal opnieuw een belangrijke gebeurtenis in het koninklijk huis plaats vinden: de geboorte van een prins of prinses. Omdat de *Blijde Gebeurtenis in ons Prinselijk Gezin* in augustus verwacht wordt, zullen de festiviteiten gecombineerd worden met die van Koninginnedag op 31 augustus.

Programma voor de nationale feestdag

Het Oranjecomité was er maar druk mee, de bevolking verwachtte op deze nationale feestdagen een mooi programma. Het comité bestond toen onder andere uit burgemeester P.A. Schaepman (erevoorzitter), ir. Joh. Spanjaard (voorzitter), W.J. Blomberg (secretaris) en J. Over (lid). Over was de eigenaar van de Bornsche Courant. Middels zijn krant houdt hij de Bornse bevolking uitgebreid op de hoogte van de activiteiten van het comité.

Op 5 augustus 1939 wordt in de Bornsche Courant het volledige feestprogramma afgedrukt van de nationale feestdag en wordt vermeld hoe de gang van zaken zal zijn.

Wat gaat er gebeuren als het prinsekind geboren is? Allereerst zal het heuglijke nieuws alhier bekend worden gemaakt door de fabrieksfluit der firma Spanjaard. Met 20 korte stooten op de fluit wordt bericht dat er een prinses geboren is, een lang aanhoudend gefluit van plm. 5 minuten geeft te kennen dat er een prins het levenslicht aanschouwde. De regeling voor de viering van den nationalen feestdag is zoodanig, dat wanneer de fluitseinen gegeven worden tussen kwart voor 8 's morgens en 10 uur 's avonds, de feesten den volgenden dag gegeven worden; alleen als de fluit des morgens om 7 uur gaat, dan is dien zelfden dag den nationalen feestdag.

8.30 uur. *Beieren van de klokken van alle kerktorens*

9-uur. *Rondgang van herauten te paard*

10-uur. *Kerkdiensten*

1.30-uur. *Onthulling en overdracht van het monument op de Markt*

2.30-uur. *Demonstratie op de Bleek van verschillende vereenigingen*

7-uur. *Ringrijden*

9.30-uur. *Vuurwerk op de weide aan den Azeloseweg*

Zaterdag 5 augustus

Nog voordat de Bornsche Courant op zaterdag 5 augustus bezorgd was, had de fabrieksfluit het nieuws van de geboorte van een prinses al verkondigd. Er werd veelvuldig gevlagd en een aantal dames verkocht beschuiten met oranje muisjes ten behoeve van het Groene Kruis. Het Oranjecomité trof de laatste voorbereidingen voor het grote feest en verstuurde een telegram naar

Soestdijk: *Het Oranje-Comité te Borne, met de geheele bevolking bijeen ter viering van de geboorte Uwer Dochter, veroorlooft zich U zijne welgemeende gelukwenschen aan te bieden. Moge Gods zegen op het Prinsesje rusten, opdat zij even voorspoedig moge opgroeien als Haar lieve Zusje.*

Nationale feestdag op maandag 7 augustus

Het Oranjecomité pakt uit met een dagvullend programma. 's Morgens beierden de kerkklokken, lieten herauten te paard hun hoorns schallen en in de kerken werden dankdiensten gehouden. Spanjaard sloot om 12.00 uur. Dat voorbeeld werd gevolgd door andere bedrijven en zo kon een groot deel van de Bornse bevolking bijeenkomen op het Dorsetplein om een bijzonder kado in ontvangst te nemen. Wat dat voor kado was leest u op de volgende pagina. Vervolgens trok het in optocht onder leiding van de Bornsche Harmonie naar de Bleek. Daar vonden zang-, muziek- en gymnastiekdemonstraties plaats, verzorgd door diverse Bornse verenigingen.

's Avonds werd onder grote belangstelling de ringrijderij gehouden. De Zenderensche Motorclub had voor de winnaar een mooie beker beschikbaar gesteld. De Bornsche Courant verwoordde het ringrijden als volgt: *De korte tijd van voorbereiding was oorzaak, dat slechts één versierd karretje aan de start verscheen, een 8-tal auto's, waarvan enkele versierd en ruim een 20-tal motorfietsen, de meesten zonder versiering, al zal daarvoor meestal de duorijdster in de oogen van den motorrijder gefungeerd hebben. Niettemin was het weer spannend, om de oogenschijnlijk zoo makkelijk bereikbare ring aan de stok te zien steken of missen, wat ook vaak gebeurde. De beker werd gewonnen door Kroeze uit Zenderen.*

Na de prijsuitreiking speelde de Bornse Harmonie enkele vrolijke marsen en trok iedereen naar de weide aan de Azelosestraat waar het vuurwerk afgestoken werd. Destijds was dat echt nog iets bijzonders en het publiek was dan ook zeer onder de indruk. Het vuurwerk eindigt met een hulde aan het koninklijk paar.

De Bornsche Courant schrijft zeer lovend over deze nationale feestdag. Als lid van het Oranjecomité wil de eigenaar van de krant natuurlijk ook niet anders. Er zijn die dag twee evenementen die volgens de

krant, uitsteken boven de andere festiviteiten: het hierboven beschreven vuurwerk en de onthulling en overdracht van het monument op de markt.

Een bijzonder kado: een monument

Het ontwerp

In 1938 maakt het comité plannen voor het aanbieden van een bijzonder kado aan de inwoners van Borne: een monument ter ere van Oranje in de vorm van een zitbank.

Er wordt geld ingezameld onder de bevolking en Spanjaard (de fabriek of iemand met die achternaam?) doet een flinke bijdrage.

Detail van het ontwerp. Helaas zijn er geen bouwtekeningen meer, uit de afgebeelde foto blijkt dat het gemetselde deel toch zo'n 2.50 m hoog moet zijn geweest.

De gemeentearchitect E. Witteveen tekent het ontwerp. Hij overlijdt, na een ziekteperiode, toch vrij onverwachts op 24 september 1938. Hij heeft het ontwerp nog wel kunnen afmaken. Bij de onthulling memoreert de burgemeester in een woord van hulde het werk van Witteveen, die er met zoveel liefde aan begonnen was maar helaas de voltooiing niet heeft kunnen meemaken.

Witteveen ontwierp een zeskantige bank die was uitgevoerd in rode tegels en gele stenen, met daarop enkele terrassen met

bloembakken. Rondom stond in bronzen letters de naam van de bank. In het midden rees een hoge granieten straatlantaarn op met drie lichtpunten.

Na het overlijden van Witteveen wordt het uitvoeren van het ontwerp in handen gelegd van de tijdelijke gemeente-opzichter W. Leushuis.

Inmetselen van de oorkonde

Eind juni 1939 wordt gestart met de bouw en op donderdag 20 juli zijn de werkzaamheden zover gevorderd dat de oorkonde ingemetseld kan worden. Daarbij zijn aanwezig het college van burgemeester en wethouders, (P.A. Schaepman, D. van Leeuwen en J.H. Schabbink) de leden van het Oranjecomité, (o.a. Joh. Spanjaard en W.J. Blomberg) opzichter W. Leushuis, en de metselaar de heer Slagers.

In hotel de Keizerskroon worden eerst de handtekeningen onder de oorkonde gezet. Vervolgens wordt deze in een fles gedaan en de fles

wordt met lak verzegeld. De tekst van de oorkonde luidt: *Op heden den 20sten juli is deze oorkonde ingemetseld in het in aanbouw zijnde monument op de markt te Borne, welk monument gesticht wordt als blijk van vreugde en dank voor het te verwachten Prinsekind.*

Het gezelschap steekt na de ondertekening de straat over en stelt zich op bij het monument dat voor de inwoners van Borne is afgeschermd middels schuttingen. Daar draagt Joh. Spanjaard de fles over aan de burgemeester. De burgemeester spreekt de hoop uit dat *de flesch nimmer meer te voorschijn zal komen, zoodat het fraaie monument in lengte van jaren het middelpunt van Borne zal sieren.* Hierna, geassisteerd door de wethouders en de voorzitter van het Oranjecomité, gaat hij over tot inmetselen van de fles.

Overdracht en onthulling op 7 augustus

Een groot aantal mensen was om 13.30 uur toegestroomd om de overdracht en de onthulling van het monument mee te maken. De voorzitter van het Oranjecomité sprak het eerst. Hij memoreerde de geschiedenis om tot stichting van dit monument over te gaan. Namelijk als blijk van de grote liefde van de ingezetenen voor het vorstenhuis en omdat een dergelijk monument veel verder reikt dan een nationale feestdag. Spanjaard onthult ook de naam van het monument: de "Prinses Irenebank". Tot slot

Grote belangstelling bij de onthulling van de Prinses Irenebank op het Dorsetplein

dankt hij de gemeente voor het beschikbaar stellen van personeel: E. Witteveen, de gemeentearchitect, opzichter W. Leushuis, metselaar Slagers en zijn assistent, opperman J. van der Parren. Spanjaard eindigt zijn toespraak met de hoop uit te spreken, dat het publiek de fraaie bank met de meeste zorg zou willen behandelen.

Vervolgens houdt de burgemeester zijn toespraak. Hij dankt het Oranjecomité voor het genomen initiatief en voor het vele werk dat is verricht. De burgemeester noemt ook de kritiek die geuit is over het monument. Op het moment van de onthulling is het nog niet klaar, maar zal na voltooiing zeker de toets der kritiek kunnen weerstaan: een monument Borne waardig. Namens het gemeentebestuur aanvaardt de burgemeester het monument en hoopt dat het Borne nog eens gegeven zal worden de vorstin of andere leden van het koninklijk gezin te overtuigen van de grote aanhankelijkheid en liefde van de ingezetenen voor het Oranjehuis. Vervolgens beveelt de burgemeester de bank bij iedereen en vooral bij de jeugd in grote zorg aan. De Bornsche Courant beschrijft de onthulling: *Daarna verrichtte de burgemeester de onthulling, onder de tonen van het Wilhelmus, gespeeld door de Bornsche Harmonie. De doeken om het monument zakken en daar kwam dit mooie stukje bouwwerk in gele steentjes met twee fraaie bloemenbakken rondom zichtbaar. De lichtmast draagt bovenin ter eere van dezen dag ook bloemen. Iedereen was vol bewondering en waardering voor wat hier tot stand is gekomen.*

Eind augustus 1939 is de laatste hand gelegd aan het monument en worden opnieuw de schuttingen verwijderd. De bestrating is dan ook aangepast. Rondom de bank ligt een trottoir dat wordt gemarkeerd middels witte stenen op de vier hoeken.

Prinses Irenebank of koningin Wilhelminabank?

In de Bornsche Courant is te lezen dat de bank een jaar eerder al is toegezegd door het Oranjecomité. Helaas is in het archief van de gemeente Borne en in het archief van het Oranjecomité niets te vinden, maar Over zal als lid van het comité goed op de hoogte zijn. De bouw en de overdracht zijn dus een jaar uitgesteld. Verondersteld wordt dat het de bedoeling was de bank aan de bevolking aan te bieden bij het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De naam was dan ongetwijfeld *Koningin Wilhelminabank* geworden.

Geheel links burgemeester Schaepman tijdens zijn toespraak bij gelegenheid van de onthulling van de bank. Rechts naast hem de voorzitter van het Oranjecomité, Joh. Spanjaard.

De Prinses Irenebank in de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was ieder eerbetoon aan het koningshuis verboden. Van de bank werden de letters afgezaagd en bewaard in de kar van de mobiele muzikant. De bank zelf, een uiting van genegenheid voor het koningshuis, heeft de oorlog onbeschadigd overleefd. Na de oorlog zijn de letters weer bevestigd.

Een sta-in-de-weg

De Grotestraat en de Prins Bernhardlaan waren oorspronkelijk rijkswegen. In 1954 wordt het wegbeheer overgedragen aan de gemeente. Nu de gemeente zelf wegbeheerder is, worden al snel plannen gemaakt voor een volledige herinrichting en vervanging van de riolering. Aannemersbedrijf Lansink is één van de bedrijven die meewerkt aan deze grote klus. Op 7 juli 1956 meldt de Bornse Courant: *Als slachtoffer van de modernisering van de Grotestraat werd het monument op het Dorsetplein deze week afgebroken. Daardoor is deze sta-in-de-weg opgeruimd en krijgt men meer ruimte voor parkeren.* De oorkonde, waarover de burgemeester nog geen 17 jaar eerder de wens uitsprak dat deze nooit meer te voorschijn zou komen, wordt veel eerder zichtbaar dan iedereen die destijds meewerkte aan de realisatie van de Irenebank ooit gedacht zal hebben.

De gemeente draagt zelf zorg voor het slopen van de bank. Stratenmaker Jan Geerdink heeft tijdens de sloop de fles met oorkonde naar het gemeentehuis gebracht. De letters zijn er afgezaagd

en ze hebben nog jaren op de gemeentewerf gelegen. De lantaarn heeft nog lang dienst gedaan bij de voormalige Bijenkorf. De heer H.J. Egberink, destijds werkzaam voor aannemer Lansink, heeft het puin afgevoerd.

Een nieuwe bestemming?

Raadslid H.J. Smit doet in raadsvergaderingen in 1962 en 1963 de suggestie om de Irenebank te plaatsen op het Wensink. De burgemeester antwoordt daarop dat deze daar wellicht geplaatst kan worden als het Wensink is volgebouwd. Helaas is het er niet van gekomen.

Prinses Irenebank nog niet vergeten

De Folkloregroep doet in 1982 op Koninginnedag mee aan de grote optocht. Er wordt een nieuwe schets voor de bank op de wagen gemaakt en de originele letters worden gebruikt. De Folkloregroep wint met deze wagen de eerste prijs. De Irenebank is op ware grootte nagemaakt. In verband met de hoogte van de lantaarnpaal is daar een scharnier in geplaatst. Na afloop van de optocht wordt de wagen een aantal dagen op de oude vertrouwde plek op het Dorsetplein tentoongesteld.

Helaas is er niets tastbaars meer over van de bank. Van het ontwerp van gemeentearchitect Witteveen, de fles met oorkonde en de bronzen letters is bij de gemeente niets meer teruggevonden. De bank en de lantaarnpaal zijn gesloopt en verdwenen.

Deze maand is het zeventig jaar geleden dat prinses Irene werd geboren en de naar haar genoemde bank werd onthuld. In het gedicht *Gedachten um 'n Irenebank* worden de gevoelens verwoord van veel Bornenaren die hun geliefde ontmoetingsplek nog niet vergeten zijn. Het gedicht kunt u lezen op de volgende pagina.

Verantwoording:

Foto's uit de collectie van het gemeentearchief Borne, tenzij anders is vermeld.
Onderste foto op deze pagina: met dank aan Uitgeversmaatschappij Van der Loeff.
Inventaris secretariearchief gemeente Borne. 1929-1960, inventarisnr. 1105.
Diverse Borns(ch)e Couranten uit 1938, 1939 en 1982.

De wagen met de Irenebank tijdens de optocht. Op de bank zaten vaak bekende dorpsfiguren zoals Limbeek, Albert Blok, mevr. Datema, mevr. Leushuis (sleurs Marie) en Penninkhof (Frerik fluweel). Een aantal van deze personen wordt uitgebeeld tijdens de optocht.

Foto: H.J. Egberink

De Prinses Irenebank op de vertrouwde plek op het Dorsetplein. Erbij staan van links naar rechts: Rob Oude Kamphuis, Bert Knoef, Wim Knoef en Ted Hogenbos.

Met dank aan:

H.J. Egberink voor het beschikbaar stellen van een foto en informatie rond de sloop van de bank en de Folkloregroep.

Gedachen um 'n Irenebank¹

S. Lammers

*De jongeren zölt 't misschien nich wetten
mer oalderen könt het nich vergetten.
Toen 't volk hier in Holland 'n moal vernam
dat er wier een prinsesje kwam.
Wör d'r in ieder dorp of stad
wal 't een of aander op touw e zat.*

*In Boorn göng'n ze toen ok an't waark
en kwam d'r hier miln op maark
ter ere van prinses Irene
ne mooie baank, 't is lang elene.*

*Mer toen later aandere heren kwamen
En ze dee baanke doar vernamn
Hebt ze teeg'n meka e zeg:
"dee baank dee steet doar in de weg".
Irene brach ok consternatie
En dee baank kwam toen oet de gratie.*

*Hoo geet dat dan, noa kotten tied
warn wiej dee baank in Boorn wier kwiet.
Toch zaggen wiej later 'n keer
de Irenebaanke nog eens weer.
De folklovereiniging har 't bedach
en in 'n optoch wier noar 't maark hen brach.
Doar stön hee op de oale plek
en geleuf miej dat stön lang nich gek.*

*Want toen ik dee baanke doar zag stoan
zint mien gedachten ok wier goan.
'k Dach da 's ok wier nieje tied
dee baanke bin wiej ok wier kwiet.
En ik mörre miej dit vergissen
mér völ leu woln dee baank nich missen.
De oaln zatten d'r geerne op
toen e vot was har'n ze 'n strop.*

*Ze zatten d'r auto's neer
en veundn ze d'r gin röste meer.
Woaröm toch de auto's doar in 'n pad?
Wat wieder op is ruimte zat.
Now zet't ze baanken doar in 'n drokken
en dat kan oale leu noch lokken.*

*Mér ja, iej zeet 't zo vaak gebeur'n
doar geet mangs o zo völ verleurn.
Woaran völ leu gehecht zint e wes
en dat is dan nich aalt zo bes.
Kiek, as 'n hoes op invaln steet
is 't good dat 'noa de vlakke geet.
Mér is 't historisch völle weerd
dan is ofbrekken mangs verkeerd.
Doaröm mör ie alns eers good bekieken
wat 't beste is en zal dan wal blieken.*

*Zo zint er völ dinge meer
dee vot zint ene dat döt mangs zeer.
Oale gebroeken, oale spöllen
dee deur de nieje tied vot völlen.*

*'k Neum brulfte neugen, vrogger tied
dat zee'j nich meer, dat zin wiej kwiet.
Klootscheeten wat ze hier vrogger deden
dat heurt ok hoast weer tot 't verleden.*

*En lopen met 'n foekepot
met Sunte Meerten is ok vot.
Ok 't vetpriezen kwam miej in gedach'n
toen de leu hier zölm nog veerkens slach'n.
Iej zol d'r hoast wier noa verlang'n
Da'k 'n veerken an de ledder zag hang'n.
Mér met dat alns geet net als met de baank van Irene
't almoal veurbiej, het heurt bieje 't verlene.*

¹ Het gedicht hierboven is oorspronkelijk verschenen in het boek: *Veertig jaar later*, uitgegeven door Heemkunde-
vereniging Bussemakerhuis Borne.

Zo maak ie wat met

Johan Kwast

't Is al wier roem 45 joar wierum in de tied, dat dit verhaal zich ofspöllen. Bij Stork Pompen wearken ik op de tekenkamer. Oetgezeunderd de eerste veer joar, too'k der modelmaker was, he-k der wieders miene hele weark tied op dee poompenafdeling duurbrach. En dan kan et nich aans of ie maakt wat biezeunders met.

Zo kreeg ik 'n moal twee Belgische jongs in de groep an 't weark. Dee kwammen oet Dendermonde, doar bij Brussel vot.

Zee harren doar net de HTS achter de rugge en konnen bij Stork Brussel an 'n slag.

Mear doar was voort nog gin weark vuur eur en umdat zee ok nog in 'n militairen diens mossen, wörden zee zolang oawerzat noar Hengel.

Huub de Ridder en Erik Bonarens, zee harren met goo resultaat de schooltied ofslötten.

Hier zo-j zeggen met ciefer, gemiddeld 8,5.

Zee preuten van: "met 85%".

Vrömd. Huub moch der wal wean, ne vromme jong met fien krul hoar.

Hee passen zich vlot an, an 't toch wal wat aans doon en loaten in Hengel.

Den Erik was 'n fien keerlke, har nich völ bij te zetten en was nich wat weand. Den mos, zo wiej hier proat: "Nog vuur de koare".

'n Dienstied zol em good doan; mear zo'n lieber keerlke konnen ze ok in 't Belgische leger deank ik nich broeken.

Mear good . . . .

Een van de collega's meldden ees 'n moal: " 'k Möt effen noar 'n pot", en zo heanig vot der achteran: "Effen hen poepen".

Och manleu onder mekaa, ie kent dat.

Huub, den dat ok heurd had, keek mij verwonderd an.

Dat "poepen" kwam em vrömd vuur, mear hee zear niks.

Ennige tied later vertöl-e mij dat in België onder "poepen" heel wat aans wördt verstoan.

Wiej zollen zeggen, dat keerls in dat geval zo'n gebaar met 'n doem tusken wiesmiddelvinger maakt. Vandoar.

Too hee met zien Vlaams vriendinneke ees 'n moal bij oons in hoes was, kwam et mij vrömd vuur dat Huub eur alverdan met "U" ansprak.

De beade jongs warren tiedelijk in de kos an 'n Loweg, bij 'n meanske alleen. Doar konnen zee good wean, mear ok hier: "Aander laand en leu, aandere gewoonten".

't Meanske har eur as eerste moaltied nen stevigen snert kokt; compleet met 'n luk van 'n vearkenpeutje der in.

Zee zollen et good hebben bij eur, en vuural den enen har 't nog wal neudig. Mear snert, doar harren de Belgen nog nooit van heurd.

'n Snert was nog gleuiend heet, zee konnen der voort nog nich an beginnen te leppelen. Erik leek et niks, dat greune grei.

't Vearkenpeutje alleen al, en dan dee loch, bah!

Nee, hee begun der nich an.

'n Klean zwart heunke zat nöast de toafel te giewen.

"Zol der voort nog wat vuur mij oawer bliewen"?

Och, ieleu weet wal hoo dat met heunkes geet.

Huub begun zo heanig an, der 'n leppel mear ees in te stekken en 'n luk te reuren.

Och, 't smaken em ok nog wal zo völ, dat völ genog met.

Oondertusken kleaien 't meanske de trap op um boawen eur 't berre op te maken.

En Erik den dachen: "Mooi zo, hier nöast mij zit der al een op mienen snert te wochen".

Hee, rap 'n teelder vuur de grond en 't heunke gung vuurzichtig met 'n waarmen snert an 't vretten.

Loat noe 't meanske wier van boawen kommen.

Wat mos Erik?

Hee kon nich aans as rap 'n teelder wier vuur zich zetten, en too met lange taane der zölf in verdan goan.

En noe bleef 't meanske bij eur an de toafel zitten proaten.

Veer langen, veer kotten doeren et vuurdan Erik vuur de eerste, en leste moal den Heunkes-vearkenpeutjes snert noar binnen har wearkt.

Nee, Erik kon et hier bij oons nich good volholen.

Vroogtiedig is 't liebere keerlke wier noar België wierum goan.

Was ok better; an zo'n nen verweanden poepzak ha-w nich wat.

Huub de Ridder (zienen naam zear 't al) hef 'n good joar met völ plezear bij oons wearkt en, ok snert etten hef-e leerd.

Zich anpassen, dat kon-e.

Huub hef et nog wied brach, he-k later wal heurd.

Herinnering aan de Tweede Wereldoorlog

Leo Leurink, in gesprek met Hennie Egberink

Het is de eerste maandag in maart 2009, half tien 's morgens. De week begint kil en somber en van een naderende lente is nog maar weinig te bekennen. Ik betreed de Twickelboerderij met op de voorgevel de naam "Muzebeld", gelegen in de kern van Azelo. Tegenover dit oude erf ligt de basisschool met pal ernaast het gemeenschapscentrum "de Hoff". De geur van koffie en een hartelijk welkom van de vrouw des huizes maakt mijn stemming er al een stuk beter op.

"Hennie komt der zo an, ik geleuf dat hee eaven kieken is noa ne sloop of zo. Hee kan het bedrijf nog nich heelmoal losloaten" hoor ik de vrouw in de knusse woonkeuken zeggen.

Wanneer ik van opzij de keuken binnentreed valt mijn oog op een ingelijste vergunning uit 1935, voorzien van een pasfoto, waarmee de man op de foto van "hogerhand" toestemming krijgt om te "melk rijden".

Ondertussen bekijk ik de vergunning aan de wand wat nauwkeuriger.

De melkrijdersvergunning uit 1933 van Hennie Egberink zijn vader

Hennie Egberink, van het ("bouw") jaar 1934, in Borne ook bekend als "Hennie van de Strot", is enkele jaren geleden met zijn bedrijf gestopt. Hij heeft zijn zaak, gelegen aan de Azelosestraat, overgedaan aan Dusseldorp B.V., in deze regio zeker geen onbekende op het gebied van infra-, sloop- en milieutechniek.

In zijn vrije tijd maar ook in werktijd was hij, geheel belangeloos, vaak druk met folklore - activiteiten, zoals het inzetten van materieel voor de bouw van het paasvuur.

Maar ook de heemkunde hield hem bezig; met name als er weer eens moest worden gesloopt en gegraven en men stuitte op bijzondere zaken uit het verleden van Borne.

Hij heeft nu wat meer tijd om te praten over zijn jeugdherinneringen, met name over de tweede wereldoorlog, die, op hem als opgroeiende knaap een onuitwisbare indruk heeft nagelaten.

Maar voordat we daar over gaan praten komt, zoals bijna vanzelfsprekend in kleine gemeenschappen, nog even de familieherkomst aan de orde.

Zijn voorouders komen uit de buurtschap het

Hesseler, ooit deel uitmakend van de marke Hasselo in de voormalige gemeente Weerselo. Waar nu tegenover de nieuwbouwwijk in wording "de Bornsche Maten" ook het Hengelose industrieterrein Westermaat-N.O. steeds meer vorm begint te krijgen, bewoonden zijn voorouders een boerderij het z.g. "Strottenhuis". De laatste bewoner op het erf, voordat het huis in de winter van 1929 afbrandde was Strotten-Dieks. Vandaar dus de herkomst van deze bijzondere bijnaam. Hennie vertelt geen enkele moeite te hebben met het bezigen van z'n bijnaam door anderen.

"Op de RAI in Amsterdam kwam ik 'n moal d'r een van Boomkamp teegn, in Boorn ok wa bekèend as "de Kraej ". Al van wieten begroetten hee mij deur wat oawerdreven an het vel van zien strottenheufd te trekken. Ik begroetten em meteen weerum deur met beide armen ne vlegende beweging te maken."

Hennie is geboren in Borne aan de Letterveldweg tegenover de plek waar vroeger de z.g. "Griendkoel" lag. Dat was een plas waaruit grind werd gewonnen en waar de jeugd de zomerdag graag zwom. Thans zijn op die plek enkele (lage) seniorenwoningen gebouwd. Vlak daar bij lag en ligt nog steeds de joodse begraafplaats; het pad dat er langs liep werd in de volksmond 't Kanaänpaadje genoemd.

Zijn vader had er een vrachtovervoersbedrijfje en tevens de zorg voor een 5-tal koeien. Belangrijk onderdeel van het bedrijfje was voor en na de oorlog het melk rijden.

Hennie Egberink met zijn vader als melkrijder omstreeks 1939

Bij weer of geen weer, winter en zomer, ging in die tijd de melkrijder bij de boeren langs met z'n paard en wagen om de met melk gevulde bussen op te laden en deze in Borne af te leveren bij de melkfabriek, ook wel genoemd: "het Botterfebriek"

Verder vervoerde zijn vader allerlei vrachten, waaronder zand, turf, bomen, klompen, lichtpalen, etc. Zo bracht hij eerst een vracht bomen naar een klompenmaker in Enter en haalde ze later weer op als klompen bestemd voor de handel. Het was in die tijd, voor en tijdens de tweede wereldoorlog, voor zowel vrachtrijders als hun paarden hard werken en vele uren draaien.

De Tweede Wereldoorlog

In het voorjaar van 1940 waren het kommervolle tijden bij de Egberinks op het Letterveld.

Het overlijden van moeder Egberink in april, Hennie was nog geen 6 jaar oud, dompelde 't gezin in diepe rouw. Daarbij was nog de onzekere situatie van een dreigende inval van oorlogzuchtige Duitsers.

Hennie weet zich nog te herinneren dat radioberichten, via een luidspreker door iemand in de buurt bevestigd aan een paal, goed waren te horen. Zo ook de inval van de Duitsers in Polen, in september 1939, medegedeeld via de radio door een luidruchtige Adolf Hitler.

Mijn vader zei altijd als Hitler op de radio was: "Doar he'j dèn buldog wier te schreeuwen".

Ook de consternatie na de inval van Duitsland in Nederland op vrijdag 10 mei 1940 zal hij niet licht vergeten.

"Ik wörden um 'n uur of negen pas wakker, ik har al lang op school mut wean. D'r was gin meanske in hoës. Ik bin mar rap noa boeten hen goan de stroat op. Wiederop op 'n vèarsprong bie'j kruidenier Nijkaamp, woar noe bakker Peter Koehorst en slager Jacobs heuren weenkel hebt, doar stonnen de buurleu bie'j mekaar te proaten en heurn ik dat smônsvroog de moffen oons laand wannen binnenvallen."

Een paar dagen later op weg naar school zag Hennie de eerste treinen met Duitse soldaten bij de spoorwegovergang passeren.

Wagons beladen met legervoertuigen en bij de geopende wagondeuren zaten Duitse

soldaten op hun accordeons te spelen en te zingen. Niet lang daarna moest zijn vader op bevel van de Duitsers de schoolbanken vervoeren uit de Jacobusschool aan de Oude Almlosestraat naar andere locaties. De Duitsers hadden de schoollokalen gevorderd voor eigen verblijf en opslag van materieel. Zo goed en zo kwaad als het ging werd er les gegeven bij aannemer Morselt, in café Kemna, in het "oale Botterfebriek" en ook in een ruimte bij fietsenmaker de Meijer.

Vanaf de preekstoel werd er bekend gemaakt waar school werd gehouden.

Onderwijskrachten in die tijd waren de juffen Mali, Nuytens, Franken en onder andere de meesters Spoek, Schunselaar en het hoofd der school meester Dijkhuis.

Wanneer er luchtaanvallen waren moesten we onder de banken kruipen, of naar de gang en zo dicht mogelijk tegen de muur gaan liggen.

Lang niet alle dagen was er school; we kregen wel eens voor 6 weken huiswerk mee. Maar daar kwam niets van terecht. Nee, ik ging veel liever met mijn vader mee op de wagen.

In die tijd werden vaak zijn paarden gevorderd en hij moest dan in opdracht kolen, turf en aardappels (vanuit Vroomshoop) vervoeren.

Eens in 1944, ging hij met zijn vader mee om 8000

stuks turf op te halen uit Westerhaar. 's Morgens vroeg om half vier vertrokken ze.

Onderweg pikten ze een Nederlandse verzetsman op die op de vlucht was, en later in de buurt van het station in Almelo weer werd afgezet, om zo van daaruit verder te ontkomen.

In die dagen vlogen er regelmatig Britse Spitfires over, die troepenbewegingen en ook ander verdacht verkeer op de wegen vanuit de lucht bestookten. Als er vliegtuigen werden gehoord dreigde er gevaar en was het zaak om dekking te zoeken.

Een Engelse Spitfire uit de 2^e wereldoorlog.

“Veur oons veurden nen boer oet Bergentheim met peerd en wagen. Opeens heurden wie’j ‘t geluud van ‘n vliegtuig. Wi’j kwammen net veurbie een cafeetje en gungen doar rap noa de kaant. Mar den boer veur oons zear:”Ach ‘t geet wa good” en hee veurden dom verdan”.

Oonderwiel ko’w meteen de peerde vooren en wat water loaten drenken. Zölf drunk ik doar mien eerste biertje, het was van dat slappe oorlogsbier. Het smaken neargens noa. Noa ‘n half uurken gungen wi’j weer wieder en ne zet later zaggen wi’j nen hoop volk op de stroat en de neudige commosie. Wat bleek ? Dèn boer oet Bergentheim en zien peerd learn beide dood nōast de koar. De spaken van ‘n rad van de wagen war’n kats duur midden schōtten. Joa, en toen wōrden het mie wal ‘n luk wit um ‘n neus”.

In oorlogstijd waren er spertijden ingesteld; zo mocht men na acht uur 's avonds zonder toestemming niet op straat vertoeven. Op onze terugweg, met onze vracht turf, reden we tegen spertijd in de buurt van Tubbergen. We liepen rechts naast de wagen, om bij naderend onheil, zo snel mogelijk dekking te kunnen zoeken in een sloot. Vanwege de spertijd hebben we de wagen met turf maar bij een boer

gestald en zijn toen binnendoor via Albergen, Zenderen, over de Hebbrodweg en de Bieffel naar huis gelopen.

De andere dag zijn we op de fiets terug naar Tubbergen gegaan en hebben de vracht in Borne afgeleverd bij de gemeente die de turf bij toewijzing verdeelde aan de inwoners.

Voor vervoer over de weg, in het laatste najaar van de oorlog, moest men via de landwacht een bewijs van toestemming halen. De landwacht was een

paramilitaire groepering voornamelijk gerekruteerd uit radicale NSB-kringen.

Ze waren berucht om hun brute optredens.

Zo moest zijn vader eens 4000 kg aardappelen lossen bij het Kantongerecht in Almelo, waar landwachters waren ingekwartierd. Hij werd gedwongen een landwachter mee te nemen, die wellicht een oogje in het zeil moest houden of alle aardappels wel werden afgeleverd.

Bij het lossen zag zijn vader in het gebouw een voor een kwart gevulde zak suiker liggen, een schaars artikel in de oorlog. Die hebben ze als vergoeding, op een goed moment, onder de zitting van

de wagen, stiekem meegenomen.

De landwacht haalde zijn vader eens midden in de nacht uit zijn bed. Er was een Duitse vrachtwagen, vol geladen met aardappels, in de buurt van café Platenkamp aangereden. De aardappels lagen bezaaid over de straat en hij werd gesommeerd ze verder te vervoeren.

Ook vertelt Hennie over de “april-mei” staking van 1943 en over enkele bombardementen en luchtgevechten boven Borne in de oorlogstijd. Uit de wei van boer Knoef aan de Twickelerblokweg zijn er eens 's nachts na het droppen van brandbommen de paarden uitgebroken. De andere dag werden ze weer gesignaleerd helemaal aan de andere kant van Borne.

In het boek **“In Verdrukking, Vrijheid en Verzet”** dat verhaalt over de oorlogstijd in de gemeente Borne staat over diverse bombardementen het een en ander vermeld.

Pasen 1945

Toen het Duitse leger het einde van de oorlog zag naderen en wilde vluchten, probeerden ze van alles mee te nemen op hun vlucht.

Zo werd de slijterij van Ensink geplunderd. Dronken en bewapende landwachters eisten die morgen in huize Egberink vervoer. Vader Egberink was naar de kerk. Zijn vrouw -hij was inmiddels hertrouwd- was alleen in huis met de kinderen. Door alle consternatie viel zij flauw. Iemand van de burens liep gauw naar de kerk en waarschuwde vader Egberink. Deze ging vliegensvlug naar houtzagerij Lenferink waar de Duitse Weermacht een depot had.

Hennie Egberink in een van zijn legervoertuigen als lid van "Keep them Rolling"

De aldaar verblijvende, volgens Hennie E. zogenaamde AKP-soldaten, stonden bekend als "goede" Duitsers; zij waren 't niet eens met Hitlers praktijken, maar waren gedwongen mee te doen. Inmiddels bleek dat ook bij de naast Lenferink wonende boer Reuvekamp paard en wagen waren gevorderd.

Bij Reuvekamp hadden moeder en dochter en daar verblijvende Haagse vrouwelijke evacués al de hulp van de Weermacht ingeroepen.

Een ervan, Adolf genaamd, trad samen met de andere aanwezige soldaten handelend op.

Een van de landwachters werd tegen de grond geslagen en samen met zijn kornuiten werden ze, onder bewaking, in de paardenstal bij houtzagerij Lenferink opgesloten.

Inmiddels was Hendrik Bos (*van de coöperatie*), de latere wethouder, waar vader Egberink wel eens ruilhandel mee dreef, het gezin Egberink al te hulp gesnel. Daar aangekomen trof hij moeder Egberink, buiten kennis, liggend op de grond.

De landwachters zeiden dat er niets aan de hand was en zij zich maar wat aanstelde.

Toch wist Bos deze dronken landwachters af te bluffen en het huis uit te krijgen.

Toch ging het nog bijna mis op 2^e paasdag.

Omdat de bevrijding nabij was en om het vorderen van paarden door vluchtende Duitse soldaten te voorkomen, week Egberink in de namiddag met zijn twee paarden uit naar een, wat verderop, in het

Letterveld, gelegen schuur van boer Scholten (van boerderij 't Wensink).

Nog diezelfde avond toen de Duitsers waren gevlucht en Engelse bevrijders vanaf Delden Borne al heel dicht waren genaderd, haalde hij zijn paarden weer op. De Engelsen zagen de niets vermoedende Egberink en dachten dat hij een Duitser was. Ongezien hielden ze hem met een mitrailleur in aanslag onder schot. Op het zelfde moment kwam Egberinks neef, Jan Roetgerink, die daar in die buurt woonde en die zag dat Egberink gevaar liep, naar de Engelsen toegelopen en wist nog net op tijd de loop van de mitrailleur naar beneden te drukken.

Meteen daarop hield de betreffende Engelse militair Egberink aan en feliciteerde hem met het feit dat hij nog leefde.

Een dag later, tegen 9 uur 's avonds op 3 april 1945 was geheel Borne bevrijd.

In latere jaren, toen zijn vader besloot zich volledig te richten op het boerenbedrijf, heeft Hennie op 22-jarige leeftijd de vervoerstak voortgezet en verder uitgebouwd tot een in Borne e.o. bekend bedrijf in grondverwerking, sloop- en milieutechniek.

Daarvoor moest hij wel de nodige papieren halen, maar dat lukte met goede cijfers. Zijn eerste gemotoriseerde voertuig voor zijn bedrijfje in de vijftiger jaren was een 2^e hands Amerikaanse legerwagen.

In de jaren daarop toen zijn bedrijf steeds beter draaide, breidde hij, uit pure nostalgie, zijn verzameling legerwagens uit de tweede wereldoorlog uit tot een zestal voertuigen die hij

Ready for departure: Jimmy Taylor in zijn Spitfire

momenteel in een schuur nabij zijn huis in Azelo heeft gestald.

Hij neemt, als lid van de club **“Keep them rolling”** samen met medeliefhebbers nog regelmatig deel aan bevrijdingsherdenkingen, zowel in binnen- als buitenland, waarbij steeds een talrijk publiek de oude legervoertuigen komt aanschouwen.

Vele jaren na de oorlog, in 1995, was o.a. hij in Bentelo met zijn materieel behulpzaam om de restanten van het daar neergestorte vliegtuig van de Engelse vliegenier Jimmy Taylor weer bovengronds te krijgen.

De vliegenier van dit vliegtuigje, zoals bij velen bekend, sprong eind november 1944 met zijn parachute boven 't Hesseler, nabij Borne, uit zijn kist. Later bleek dat Jimmy Taylor onbewust de oorzaak was van het feit dat drie onschuldige Bornse inwoners werden gefusilleerd. Dit gebeurde als represaillemaatregel door de Duitsers, enkele dagen na de crash op het Hesseler.

Het persoonlijke verhaal van Jimmy Taylor is door hem beschreven in een boekwerkje van 135 pagina's, in bezit van Hennie Egberink.

Ook is er een interview, met o.a. Taylor, verschenen in Jaarboek Twente 2002 met de titel **“Een vlucht te veel of Het verhaal van de verdwenen piloot”**

Een indrukwekkend en fascinerend relaas !

(Tot slot nog een anekdote van Hennie Egberink)

“Coba”, het peerd van Harrie van Harten.

In de laatste dagen van de oorlog werd, door terugtrekkende Duitse militairen, ook 't paard van Harrie van Harten, “Coba” genaamd, gevorderd. Ook hij was in die dagen vrachtrijder en woonde toentertijd aan de Bongerdsweg. Later na de oorlog werd hij opzichter van gemeentewerken bij de gemeente Borne.

Zijn voormalige (witte) huis, een van de weinig gespaard gebleven huizen in de nieuwe woonwijk, de “Bornsche Maten” staat nu, mooi opgeknapt, te pronken tussen al die nieuwe woningen aan de Mirabel bij de Bornse Beek.

Kort na de oorlog komt een bekende uit de buurt bij hem langs en vertelt dat hij zijn paard heeft zien lopen ergens in een weide onder Witharen in de buurt van Ommen.

Harrie, de dag erop samen met de genoemde kennis, op de fiets er naar toe.

En inderdaad bij Witharen aangekomen ziet hij, onmiskenbaar, zijn paard in de wei staan.

Hij gaat naar de boerderij, ietwat verderop gelegen, en spreekt er de aldaar wonende boer aan.

“Boer ie’j hebt doar ’n peerd lopen bie’j oe in de wear.

“Klopt”, zegt de boer, **“ma wat zol dat dan”?**

“Dat peerd”, zegt Harrie, **“ is van mie !**

“Zózó” zegt de boer, **“dat kó’j wa zeggen, mar bewies dat mar èns”.**

“Loa’w et zo ofsprekken”, zegt Harrie,

“wie’j goat samen noar de wear; ik roop één maal heuren naam Coba: koomp het peerd meteen noar mie hen, dan nem ik et met. Blif ‘t peerd gewoon stoan: dan bliffe hier”.

Zo, gezegd zo gedaan. Harrie roept één maal van Coba en jawel daar komt zijn paard, van ver, al hinnikend met zijn staart in de hoogte naar Harrie toe galopperen.

En niet veel later fietst Harrie samen met zijn metgezel en daarachter aanlopend zijn paard Coba, binnendoor, weer terug op Borne aan.

Nomen Est Omen (NEO) geeft al negentig jaar haar visitekaartje af

Kroniek van de eerste 25 jaar

Harry Filart

Zondag 11 mei 1919 was de geboortedag van de R.K. voetbalvereniging NEO. Het feestje van de negentigste verjaardag is inmiddels gevierd. In de plaatselijke en regionale pers hebt u daar ongetwijfeld iets over gelezen.

Schrijver dezes had voor een verhaaltje in Boorn en Boerschop dolgraag even rond de tafel gezeten met iemand van het eerste uur. Helaas was dat niet meer mogelijk. Gelukkig liggen er historische feiten vast en zijn deze opgetekend in een fraai boekwerk, dat uitgegeven is bij het 75-jarig bestaan in 1994. Graag worden hier wat wetenswaardigheden uitgehaald, maar eerst wordt u even meegenomen naar een stukje geschiedenis van het totale voetbal zelf.

Ontwikkeling van het voetbal

Het voetbal zoals wij dat tegenwoordig kennen vond zijn oorsprong in Engeland. Dat was halverwege de 19e eeuw. In 1854 kwam de eerste rubberbal, uitgevonden door Charles Goodyear.

Het was in 1879 toen de pas 14-jarige Pim Mulier een dergelijke bal in de winkel van Gruyters in de Amsterdamse Leidschestraat zag liggen. De puber, die later een legende werd in de vaderlandse sportwereld, was meteen verkocht en richtte, zo jong hij nog was, in Haarlem de HFC op. De eerste Nederlandse voetbalvereniging was hiermee een feit.

Zes jaar later, in 1885, ontstond de eerste voetbalvereniging in Twente. Initiatiefnemer hier was de invloedrijke Jan Bernard van Heek. Hij had in Engeland kennis gemaakt met het Footballspel. Terug in Enschede mobiliseerde hij jongeren in zijn woonplaats en dat leidde tot de oprichting van de voetbalvereniging PW. Geleidelijk werden hierna meer verenigingen opgericht. De Tubanters uit Enschede volgde in 1897 en in Almelo begon de „Koningin Wilhelmina” in clubverband voetbal te spelen. In 1899 werd door de drie hiervoor genoemde ploegen de Twentsche Voetbal Bond opgericht.

Het voetbal in Borne begon in 1905, toen de gebr. Meyling, de gebr. Santman en de heren H. Doeschot en Ch. Knoef de BVC (Bornsche Voetbal Club) oprichtten. Na een paar jaar louter vriendschappelijke wedstrijden te hebben gespeeld trad men in 1908 toe tot de TVB. Door te weinig aanvoer van spelers viel helaas het doek voor de vereniging in 1911. De overgebleven jongens gaven echter de moed niet op. In 1912 werd een nieuwe voetbalclub aangemeld onder de naam De Eendracht. Deze naam werd nog voor aanvang van de competitie omgedoopt in de BVV Borne. De clubkleur was en bleef geelzwart.

De wieg van de voetbalvereniging NEO stond in 1919 in de bakkerij van de heer Homan. Enkele rooms katholieke jongeren, met name J. Hassels Mönning, H. Bessler en G. Grobben waren

nieuwsgierig en bezochten in de maand april eens het terrein van de geelzwarten. Enigszins onder indruk bespraken ze op de terugweg hun ultieme wens: de oprichting van een voetbalvereniging op katholieke grondslag. Immers, de BVV Borne was een niet op godsdienst gebaseerde algemene voetbalvereniging. Dus daar konden ze zich nooit thuisvoelen. Het drietal sprak af dat ze ieder afzonderlijk aan aantal jongeren zou benaderen om hun doel te bereiken.

Bakkerij Homan, waar de eerste aanzet werd gegeven voor de oprichting van de voetbalclub NEO.

Op zondag 11 mei 1919 was het dan zover. In de bakkerij van de familie Homan werden de resultaten van hun "wervingscampagne" besproken. Ze vergaderden tot uiteindelijk het glas kon worden geheven: Borne had zich verrijkt met een rooms katholieke voetbalclub. Aanvankelijk kreeg de nieuwe vereniging de naam Borne Vooruit. Het clubtenuue werd rood-groen gestreept shirt en lange witte broek.

G. Grobben was de eerste voorzitter, H. Bessler de secretaris en J. Hassels Mönning werd de penningmeester. Het bestuur werd verder gevormd door J. Engbersen en G. Deterd. Geestelijk adviseur was kapelaan Terwisscha van Scheltinga.

Het zoeken naar een geschikt veld om op te voetballen leverde geen problemen op. Men was niet veeleisend en het weiland dat de fam. Hassels

Mönning aanbod was allang goed. In de avonduren werd de weide door de leden speelklaar gemaakt. Voor f 14,50 per seizoen mocht Borne Vooruit tussen oktober en februari hier zijn wedstrijden spelen. De rest van het jaar gebruikte de boer het veld weer om de koeien erop te laten grazen. In de beginjaren kende men natuurlijk niet het genot van een warme douche na een gespeelde wedstrijd.

scheelde een slok op de borrel. Een 2-0 zege leverde promotie op naar de 2e klasse F van de Rooms Katholieke Federatie (R.K.F.). Het hogere niveau betekende wel even wennen. In het eerste seizoen haalde men slechts drie punten. Het tweede jaar in de R.K.F. ging duidelijk al beter en een jaar later werd zelfs nog meer progressie geboekt en liep men ternauwernood het kampioenschap mis.

Beide elftallen voor het begin van de wedstrijd

Primitief zoals het toen ging, bestond de verfrissing uit een paar emmers water langs de lijn. Als er een waterpomp in de buurt was, betekende dat een luxe waarvan men graag profiteerde. De doelen werden veelal provisorisch in elkaar gezet met bonenstokken of ander simpel houtwerk.

Kampioen en promotie

Het enthousiasme bij de nieuwe vereniging was ontzettend groot en het ledental groeide gestaag. Borne Vooruit begon vrij snel na de oprichting met competitievoetbal. Voor het seizoen 1919-1920 was men ingedeeld in de 2e klasse C van de R.K.U.V.B. (Rooms Katholieke Utrechtse Voetbal Bond). Andere ploegen in die klasse waren het Hengelose Achilles 2, Goltu eveneens uit Hengelo, PH 2 uit Almelo en Twenthe Goor. De roodgroene formatie wond er geen doekjes om, liet meteen zien wie in deze klasse de sterkste was en werd kampioen. Nadat het de titel had veroverd moest Borne Vooruit opnieuw aan de bak voor een tweetal beslissingswedstrijden tegen Volharding 2 uit Deventer. Het ging hier om een plek in de nieuw te vormen overgangsklasse. In Deventer veegde een compleet Borne Vooruit met 1-6 de vloer aan met de Volharding. In de thuiswedstrijd echter miste men een belangrijke pion, ene Leushuis die in militaire dienst was. Hij had enkele dagen "licht" op te knappen en speelde om die reden niet mee. Een 2-1 nederlaag was het gevolg. Een derde wedstrijd moest daarom de beslissing brengen. De barrage werd in Goor afgewerkt. Gelukkig was de roemruchte Leushuis - hij werd door zijn stevige body „'n Dikken" genoemd - er ditmaal wel bij. Dat

Borne Vooruit verandert van naam en van kleur

Een historisch moment vindt plaats in 1923. Een hoofdrol in dat jaar is weggelegd voor de geestelijk adviseur kapelaan Terwisscha van Scheltinga. Nogal onverwacht geeft de kapelaan een wijziging in de clubnaam door aan het Bondsbestuur. De naam Borne Vooruit moet wijken voor Nomen Est Omen, kortweg NEO.

De club "verschiet" ook van kleur. Het roodgroen moet plaats maken voor de kleuren zwartwit. Het is nooit helemaal duidelijk geworden waarom de geestelijk adviseur deze naamwijziging heeft doorgevoerd. Een beweegreden zou kunnen zijn dat de kapelaan verwarring wilde voorkomen. Er was in Borne reeds een voetbalvereniging met de naam "Borne". En twee voetbalclubs uit dezelfde plaats en met ongeveer dezelfde naam dat moest wel tot verwarring leiden.

De naam Nomen Est Omen komt uit het Latijn en betekent: „De naam is een voorteken". Andere vrije vertalingen zijn: „op de goede naam komt het aan" of „hou de naam in ere". In ieder geval de naam moest de tegenstander imponeren.

NEO speelde in de twintiger jaren van de vorige eeuw op een voetbalveld achter de dennen aan de Deldensestraat. In die tijd moest men kortstondig ook even concurrentie dulden van een aantal voetballiefhebbers die zich hadden verenigd in de club Germania. Maar deze club sloot zich al vrij snel in zijn geheel aan bij de zwartwitten.

NEO laat ook buiten de regio van zich spreken

Nadat NEO, toen nog „Borne Vooruit" geheten, kampioen werd in het beginjaar, kon na het seizoen

1927-1928 opnieuw de vlag in top. Na het winnen van de titel volgde de strijd om het algehele landskampioenschap. Tegenstanders waren Lisse en het Amsterdamse Wilskracht. Thuis werd met 2-1 gewonnen van Lisse en gelijkgespeeld tegen Wilskracht. De twee uitwedstrijden werden beide verloren. NEO eindigde als 2^e achter Wilskracht.

In het seizoen 1930-1931 wederom een goede prestatie van de Bornse ploeg, namelijk een kampioenschap in de 1e klasse C van de R.K.F. en andermaal mocht men een gooi doen naar het landskampioenschap. Dit keer waren de rivalen DHL uit Delft, HMS (Utrecht), RKTUV (Tilburg) en Caesar uit Beek. De Bornsen bleken helaas niet opgewassen tegen deze sterke tegenstanders en eindigden als vijfde en laatste.

*Chris van Wanrooy;
speler van het eerste uur: "en wát voor een speler!"*

Gevreesd rechtsbuiten met fabelachtig snelle rushes en „dodelijk” schot

Hij wordt gezien als de beste rechtsbuiten in de clubgeschiedenis van NEO: Chris van Wanrooy. Een speler van het eerste uur. Al een dag na de oprichting, 12 mei 1919, meldde hij zich aan als lid.

Zijn eerste wedstrijd speelde hij tegen Golto op het toenmalige veld op Buren. Chris speelde op een paar soldatenkistjes, maar hij had domme pech. In al zijn enthousiasme raakte zijn schoen bij de eerste de beste trap totaal aan flarden. Gelukkig kon hij een schoen lenen van reserve H. Boks.

Al spoedig werd duidelijk dat Chris beschikte over bovenmatige talenten. Hij stond bekend om zijn fabelachtige snelle rushes en „dodelijk” schot. Hij schopte het in zijn loopbaan tot talloze optredens in vertegenwoordigende elftallen. Liefst elf jaar speelde hij in het katholiek Twents Elftal en zes jaar lang kwam hij uit voor het Utrechts Elftal. Bovendien trok

de snelle rechtsbuiten enkele keren het shirt van het katholiek Nederlands Elftal om zijn schouders.

Meer dan twintig jaar is Chris eerste elftal speler geweest als hij op zijn 42e stopt. Na zijn prachtige voetbalcarrière heeft de clubman in hart en nieren nog verschillende functies binnen NEO vervuld, te weten: elftalcommissielid, jeugdtrainer, terreinknecht en 32 jaar lang was hij ballenbewaarder.

Ontluisterend verlies in broederstrijd

In oktober 1940 vond een historische wedstrijd plaats. Voor het eerst in hun bestaan speelden NEO en Borne tegen elkaar. In de, in Borne, met spanning tegemoet geziene wedstrijd werd NEO op alle fronten afgetroefd. Het duel eindigde in een dik verdiende overwinning voor de geelzwarten.

Een record aantal toeschouwers was getuige van de eerste krachtmeting tussen de plaatselijke rivalen.

NEO wint met 4-1 van landskampioen

Een gedenkwaardige dag beleven de zwartwitten op Hemelvaartsdag 1943. In de strijd om de KNVB-beker komt NEO tegenover de landskampioen van een jaar eerder, Heracles, te staan. En wat gebeurt er? Iets wat niemand voor mogelijk had gehouden. De talentvolle en vechtlustige formatie van NEO stuurt de kampioen doodleuk met een 4-1 nederlaag naar huis.

Gulzigheid breekt de zwartwitten op

De onverwachte zege op Heracles levert NEO een plaats bij de laatste zestien op. In de volgende ronde wacht een uitwedstrijd tegen HSC uit Hoogeveen.

Een lange en zware reis, zeker in oorlogstijd, en omdat de wedstrijd om één uur 's middags begint wordt al een dag van te voren richting hoge noorden afgereisd. De mensen uit Hoogeveen tonen zich uitstekende gastheren en bieden het Bornse gezelschap zelfs een warme maaltijd aan. Dit aanbod wordt natuurlijk niet afgeslagen, zeker niet in de tijd van voedselschaarste.

De spelers van NEO nuttigen de vorstelijke maaltijd evenwel pas een uur voor de wedstrijd, zo wil het verhaal. Eenmaal op het veld, breekt hen dit op. De „volgevreten” spelers komen duidelijk conditie tekort en krijgen een flink pak slaag. Het wordt een 8-0 nederlaag.

HSC blijkt ook na afloop van de wedstrijd opnieuw niet kinderachtig. De Bornse voetbalkoffertjes worden gevuld met spitskool en andere groenten. HSC wuift NEO zelfs uit op het perron waar de trein om drie uur vertrekt. Tegen achten in de avond is de NEO-afvaardiging weer thuis na een heus voetbalavontuur.

Wanneer de NEO-spelers later horen dat de volgende wedstrijd tegen Ajax zou zijn geweest, krijgen ze toch wel een beetje spijt van hun gulzigheid, zegt de anekdote. Want spelen tegen Ajax, dat zou best een leuke bladzijde in de historie van NEO hebben opgeleverd.

Van Borghende tot Borne, ...een cursus over de Bornse geschiedenis

Redactie

Dit voorjaar heeft onze heemkundevereniging een cursus verzorgd over de Bornse geschiedenis. De vereniging geeft daarmee invulling aan één van haar doelstellingen. Aan de hand van het cursusboek vertelde de samensteller en cursusleider Martin Thiehatten de deelnemers over verschillende aspecten uit de Bornse geschiedenis. De redactie schoof de laatste cursusdag aan in de lesbankjes.

Cursusaanbod

De cursus bestaat uit zes lessen en is op zaterdagen in de ochtenduren uitgevoerd. Behandeld werden:

- Agrarische geschiedenis en het ontstaan van Borne;
- Geschiedenis van het Weleveld;
- Geschiedenis van de kerken in Borne;
- Geschiedenis van uitvaartrituelen en de begraafplaatsen;
- Geschiedenis van de kleine industrieën;
- Geschiedenis van de textielindustrie.

Voor leden van de vereniging bedragen de kosten € 72,50. Iedere les bestaat uit één uur theorie, vervolgens een koffiepauze en daarna een excursie, verzorgd door een materiedeskundige. Zo zijn er onder andere excursies naar de Meijershof, de RK Stephanuskerk aan de Grotestraat, de joodse synagoge en een weefdemonstratie in het Bussemakerhuis.

Cursusleider Martin Thiehatten, afkomstig uit Enschede en al ruim 40 jaar woonachtig in Borne, weet meer van de plaatselijke historie dan menig geboren en getogen Bornenaar. Hij is één van de gidsen die rondleidingen verzorgt in oud-Borne. De laatste jaren heeft hij zich ook toegelegd op het geven van cursussen over de historie van Borne. Eerst voor het ROC van Twente maar nu voor onze eigen heemkundevereniging.

Cursusleider Martin Thiehatten vertelt over de Bornse historie aan de hand van een powerpoint presentatie en het door hem samengestelde cursusboek.

Les 6 uit het cursusboek: Geschiedenis van de Bornse textielindustrie

De cursus

De cursus wordt gegeven in Kulturhus de Bijenkorf. Ook een vertegenwoordiging van de redactie van *Boorn en Boerschop* is om 09.30 uur aanwezig. In plaats van de gebruikelijke zaterdagkrant thuis met vers nieuws uit Borne duiken we nu de geschiedenis in aan de hand van het cursusboek en de powerpoint presentatie die Martin ter ondersteuning van zijn les gebruikt.

Deze keer gaat het over de textielindustrie en natuurlijk ook over de familie die haar stempel op Borne heeft gedrukt: de Spanjaards. We weten nu ook wat "et vrös em op 'n emmer" betekent en wat dat te maken heeft met de textiel industrie. Weet u ook wat met deze uitdrukking wordt bedoeld?

Het uurtje theorie vliegt voorbij en gezamenlijk lopen we naar de synagoge waar mevrouw Cohen al op ons staat te wachten. Zij vertelt over de totstandkoming van het synagoge complex (synagoge, schoolmeesterswoning en badhuis) en over de joodse historie van Borne. Vervolgens bezichtigen we de synagoge. Binnen krijgen we nog meer te horen over het joods leven in Borne en over de bijna volledige verwoesting van de gemeenschap in de Tweede Wereldoorlog.

Na afloop van de excursie in de synagoge gaan we aan de koffie in het Bussemakerhuis en we praten na over de zojuist opgedane kennis.

In de synagoge vertelt mevrouw Cohen over de Bornse joden

Mevrouw Kleerebezem vertelt over de familie Bussemaker

Er wacht ons nog een tweede excursie met een weefdemonstratie. In het Bussemakerhuis vertellen mevrouw Kleerebezem en mevrouw Sassen over de familie Bussemaker. Jan Bussemaker was linnenreder (handelaar) en noemde zich fabrikier. Zo horen we dat de familie het al bestaande pand, oorspronkelijk uit 1655, in 1779 voorzag van een nieuwe voorgevel toen zij er ging wonen en werken. En wat we ook niet wisten: vanaf de straatkant gezien was de linkerkant van het pand het woongedeelte en rechts was het bedrijf.

Sinds de jaren '60 heeft het huis een museumfunctie. Bij de huidige inventaris horen zes oude houten weefgetouwen. Op één van deze getouwen gaf mevrouw Sassen tijdens deze excursie ook nog een weefdemonstratie.

Al met al een vol programma op deze laatste cursusdag.

Reacties van cursisten

De redactie heeft enkele cursisten gevraagd hun ervaringen op papier te zetten. Een bloemlezing: *Na de zes zaterdagochtenden zie je wel tien keer zoveel als je rondfietst en wil je nog veel meer weten dan je al opgestoken hebt. Ik heb geïnformeerd naar een vervolgcursus "voor gevorderden". Die is er nog niet...Maar als die komt ga ik zeker weer meedoen.*

Eigenlijk zouden alle Bornse ingezetenen en in het bijzonder de leden van de heemkundevereniging de cursus gevolgd moeten hebben.

De cursus en het bijbehorende mooie boekwerk laten op een korte en bondige wijze een blik in de Bornse geschiedenis zien.

Velen van ons denken heel veel van Borne en omgeving te weten/kennen, maar steeds weer kom je er achter dat Borne een wel heel bijzondere geschiedenis heeft en leuke anekdotes kent:

Het boerenhuis "Los Hoes" was verdeeld in drie gedeelten; 't baovenende (boveneind) is het woongedeelte aan de voorkant, 't nienende (benedeneind) vanaf de niendeur aan de achterkant; de deel; (tussengedeelte) het leefgedeelte van mens en dier. De stiepel is de uitneembare paal v.d. dubbele deur (niendeur). Witte wieven is "weiss" – wijs, dus wijze vrouwen.

Borne was de eerste plattelandsgemeente in ons land met elektrische straatverlichting. In 1767 telde Borne 8 bierbrouwerijen, 14 herbergen op 200 gezinnen. Borne was in 1820 op 2 na de rijkste gemeente, 4 fabrikeurs waren heel rijk, maar 60% van de inwoners leefde onder de armoedegrens.

De eerste steenbakkerij in Borne was er in 1646. Van 1864 tot 1959 had de familie Morselt haar steenfabriek aan de Tichelweg. Scholten beëindigde zijn steenfabriek in 1969 aan de Steenbakkersweg.

Deze en vele leuke wetenswaardigheden worden door Martin Thiehatten op een bijzondere wijze tijdens zijn cursus verteld.

Wij, cursisten hebben hier met zijn allen met veel plezier aan deelgenomen. Martin hartelijk bedankt.

Volgend jaar weer een cursus

Volgend jaar wordt deze cursus opnieuw gegeven. De eerste cursusdag is zaterdag 20 februari en de laatste is op 27 maart. Voorkennis is niet nodig. Er is plaats voor 15 deelnemers en de eerste aanmeldingen zijn al weer binnen!

Met dank aan:

J. Wegter en J.R. Dijkema voor hun reacties op de cursus.

Op de akker in Twente¹

W.H. Dingeldein †

De auteur schreef onderstaand artikel reeds in de jaren vijftig. Hij gaf hiermee een prachtig overzicht van de landbouw in Twente en de eeuwig durende strijd tegen allerlei onkruid. Er worden zo tussen de bedrijven door vrij veel Twentse benamingen van planten en ook landbouwkundige- en op de omgeving betrekking hebbende termen genoemd. Veel daarvan zijn voor de gemiddelde inwoner van Twente waarschijnlijk niet meer paraat, dus kunnen we het stuk ook een beetje als cursus plattelands-Twents (Denekamps) opvatten. Oordeelt u zelf.

't Is eind juni. Ik wandel de weg op en ben onmiddellijk *in 'n es*. *Nen Greunen weg* met *wagenspeurs* doorsnijdt hem. Alles is hard gegroeid bij het beste weer: er is *gunst* (*góóst*), zegt de boer. De *rogg'* of *rouw* (wat is het moeilijk, de uitspraak weer te geven met 26 letters van ons a-b-c-!) is volwassen. Het bloeien is gedaan, de rogge heeft *stowwen* (gestoven) en vrucht gezet. "*Veertien dage grööien, veertien dage riepen, veertien dage striepen*", is boeren wijsheid. Al de rogge is mooi van *stam*, is niet *leggerig* en de vooruitzichten voor de oogst zijn gunstig. In juli wordt ze *riep* en omstreeks St. Jacob (*um Sunt Joapk*: 25 juli) wordt de *zeggent* (de zicht) erin geslagen; *dan wodt ze óónder 't gat houwen*. Met *den strikhaken* wordt ze bij 't maaïen van iedere schoof in bedwang gehouden en met *zeggent* en *strikhaken* wordt de *losse gaarv* gevleid.

De *bindster*, vaak nog met *bindmouwen* aan om haar armen te beschermen tegen de stekende ondereinden der halmen en tegen de *angels* (kafnaalden), grijpt een bosje halmen van de kop en slaat die met vlugge slag om *'n kopean* en bindt met een bosje andere halmen een band om *'n eersaen*. Gestadig aan worden de *gaarwen ópzett*. Tien vormen *nen hoap*, twaalf *hööp nen viem*. Kinderen komen *roggeneurs gaddern* (aren lezen). Dan wordt de rogge *inhaald*.

Zijn de garven *ópstokken* met de *schotvoark*, heeft de man ze op de wagen netjes *vaat't*, is *'n wessboam* erover gelegd en strak met *wagenzeel* en *ketrol anhaald*. Is tenslotte alle rogge binnen, *an nen hoap zet't*, *óp 'n balken* of in de nieuwerwetse graanschuur geborgen, dan heeft de boer *ziene bouwhanen*, dan ligt het land *in de stoppel*, of *stoppelbloat*.

Bij nieuwe verpachting moet het *stoppelbloat anpakt wodden*. Het land ligt nu troosteloos kaal, erop wachtend dat het *strekken wodt* met de *striekploog* en met *haerfstknollen*, soms ook met *spörrie* bezaaid of na *Sunt-Geel* (st. Michael; 29 september) wordt *bouwd voor de nieuwe roggebouw*. Maar nu is dat zover nog niet. Blauwgroen, even geelachtig kleurend, staat het gewas nog te velde. De *aagtenjufferkes* zijn uitgebloeid en alleen 't verwelkte loof en de bloemschermen zijn nog te zien.

Dat is vogelmelk, die aanvankelijk, evenals de *sneeklökkes*, de naam *jufferkes* zal hebben gehad. Maar door invloed van de familie- en boerderijnamen *Aagten* of *Aegtenboer*, een matronymicum, zal de naam van dit bolgewasje in aagtenjufferkes zijn overgegaan. Tussen de halmen prijkt de blauwe *tremse* (korenbloem) die men ook wel *roggebloem* noemt. Later bloeit, tussen de hoge donzige pluimen van de windhalm, de wit-met-gele *kemille* (echte kamille) waarvan de bloemen worden geplukt en gedroogd bewaard om er *kemilletee* van te zetten die goed is tegen *roas in 'n móónd* of *in de taan'*, tegen *'nen dikken hals* (keel). Een papje van kamillebloemen wordt ook graag op *bloodzweers* (steenpuisten) gelegd, voor *'t riepwodden* en *'t zachten*.

Naast de kamille staat, vaak in grote hoeveelheid, de *gaanzemiel*, een laag en lastig onkruid (slofhakken) die naar men meent met *vromd* zaaizaad, dat de *hierlaansche rouw* verving, al lang geleden is ingevoerd. Een andere indringster is de schijfkamille die nog geen Twentse naam heeft. Tegen de halmen *rengt* (ranken) de *wikken* omhoog, paarse en lichtblauwe, waarvan de zaden een bittere smaak hebben en het brood bederven. Dat deden, toen men de kunst van graanreiniging nog niet goed verstond en die met de *wann'* of met de *kafmöll* moest gebeuren, ook de *stoarkskeurn*, de sklerotiën van het moederkoren, waarmee de aren dikwijls besmet zijn. Hier en daar staat nog wat *hott* (ratelaar) in de rogge maar de boer is die parasiet langzamerhand *baas wodden*. De lagere kruiden als lamssla, hardbloem en dergelijke, die aan de randen van het roggeland groeien, hebben geen naam bij de boer. Kinderen hebben hier en daar in de rogge gelopen om bloemen te plukken ondanks de waarschuwing: *Loopt mi nich in de rouw, dan kóómp 't roggengerlken en grip oe*.

De *tuffel* (aardappelen) *hebt nó 't laand dicht*. Ze zijn in april *pot't*, met *'n potter*, met de *schup* of *óp de voor legd*. Wie ze met *kienen* (kiemen) heeft gepoot heeft ze spoedig zien opgaan. Maar ook de andere zijn gauw *kiend* (gekiemd) en boven de grond gekomen. Dan werden ze *eggd* tegen 't ruwste *roet* (onkruid); vervolgens *schöffeld* of ging *'n kultivator* er door en tenslotte werden ze *anbouwd* met de

tuffelploeg. Meer kon er niet aan worden gedaan. *Ze hebt nó de blossems in 'n bek*; de eerste bloemen zijn verschenen, die zelden meer tot vruchtzetting komen. Dat deden wel de ouderwetse soorten, zoals de *neggenwekschen*, die rijkelijk *beren* of *tuffelberen* droegen.

Wat verbouwd de boer tegenwoordig (1952!; red.)? Sinds jaren reeds *Eigenheimers* en *Rode ster*, dan *Noorderlingen*, *Bintjes*, *IJsselster* en andere goede soorten. Langzamerhand zijn de oude eruit gegaan, ze waren *veraard* en *wilden* niet meer. Voor 't vee: *Voran*, *furore* of *vuuroaden* en dergelijke *voortuffel* of *vaerkentuffel*, die een ruim beschoot geven, *vól anbrengt*. De oude variëteiten worden niet meer verbouwd. Het waren behalve de reeds genoemde *neggenwekschen* (die negen weken na de planting geogst zouden kunnen worden!), *Kölseche ballen*, *magnebonen*, *roadkienkes*, *blauwkuulkes*, *vroo blóónden*, *blóónden*, *haerfstblóónden* (blóónd is paarsachtig van kleur) en *Zeeuwse gellen*. Later kwamen de *eigenheimer tuffel*, de *bravo's* en andere. Een héél oude soort waren de *Hóóltmónnkes*, nog ouder de *Mettienstuffel*, een plaatselijke variëteit genoemd naar Martinus Beuningh die ze omsreeks 1800 uit de buurt van *Ossenbrugge* meebracht, geknoopt in de punten van zijn reiszak. Na jaren is hij daarvan weer *in 't aard kommen*.

Of de tuffel vereisen een voortdurend vechten tegen het *roet* (onkruid), tegen *'t óóngemak in 't laand*. Wij (Denekampers) zeggen *tuffel*, maar in Oldenzaal en Ootmarsum willen ze ons daarom uitlachen, omdat ze overtuigd zijn dat het *tóffel* moet wezen. Maar over de grens in de gemeente Nordhorn zijn het *eerpel* of *eerappel*; daar is men dus Hollandser dan in Oost-Twente.

Een nauwe verwant, de *nachtscha*, *nachtschal* of kortweg *beren*, groeit op de aardappelakker, een onkruid dat grote *veut* (wortelvoten) maakt en moeilijk uit te trekken is. Aan de randen bloeien nu de eerste bloempjes van de landplaag *Visschediek* of *Visschedieksroet* (knopkruid).

Onafgebroken duurt de strijd tegen de *kwekk* (kwekgras). *Meelden* (melden) vertonen zich naast *wilde wedden* (perzikskruid), genoemd naar de bladeren die op wilgebladeren gelijken. *Vöggevoor* (vogelpoot, *Panicum Crus Galli*) groeit er en heeft

ook grote *tossens* (wortelvoeten). Enkele plantjes van *Bóllenmelk* staan aan de akkerrand. Dat is kroontjeskruid (*Euphorbia helioscopia*) waarvan men het witte melksap moet strijken op de *woorten* (wratten), dan gaan ze weg. Ook *bloodkroed* of *stinkkroet* (akkerment) staat zowel tussen 't graan als tussen de aardappels.

Een zeer mooie plant die vroeger in massa op 't *tuffellaand* groeide, is nagenoeg verdwenen: de goudgele *Dewwenterbloom* of gele ganzebloem, *Chrysanthemum segetum*.

In de nazomer worden de aardappelen geel; wordt het loof *zoor* (bruin en dor). Dan breekt de oogsttijd aan. De *tuffelstrunk* worden op oude manier *stokken* (gestoken) met *de greep* en in *nen böggelkoarf* (een halfbolvormige korf, gevlochten van *wedden* (=tenen), voorzien van een *heng*) *gadderd*. Vroeger konden de schoolkinderen extra *tuffelvekaansie* (landbouwverlof) krijgen voor 't *tuffelgaddern* waarvoor men handen tekort kwam, maar tegenwoordig mag dat niet meer. Moesten ze achter de ploeg aan bij 't *tuffelbouwen*, dan hadden ze geen tijd om op te zien, en óh, wanneer de aardappels er met 'n *duuwel* of 'n *tuffelduuwel* er *oetmaakt wodt*, wordt er veel van de *gadderers* gevergd. Na de oogst worden onkruid en loof met de greep *opbeund* en op hoopjes gezet waarin wel de brand wordt gestoken, of die dienen voor de afdekking van de *tuffel- en bietenkoelen*.

Is het aardappelland kaal, dan krijgt hier zowel als op het stoppeland, het onkruid zijn kans. Als schrale kiemplantjes heeft het op zijn tijd gewacht. Nu ontwikkelt zich de *bitterboam* (waterpeper, *Polygonum hydropiper*), die genoemd is naar zijn peperachtige smaak. *Smatkharm* heet zij over de grens; een naam die zich ontwikkeld moet hebben uit *smartkarn*, *smartkorn*: smart = bitter. Welig ontwikkelen zich ook de *wilde wedden* en de *wilde weit* (*Polygonum Convolvulus*) *rengt* door alles heen. Wilde wedden heten ook *bitterboam* of *bitterelk*. De hoge *méélden* en de *lage loez'méélde* haasten zich ook om te groeien, te bloeien en zaad te vormen; dat doen ook de *beren* (nachtschade en *Visschediek*). De *vöggevoor* wil niet achter blijven. Maar dan komt eindelijk de ploeg en keert alles onder de grond, mét miljoenen onkruidzaden, die achterblijven tot het volgende jaar.

¹ In het archief van Frits Capelleveen vond de redactie nog enkele verhalen, al dan niet door hem bewerkt. Het artikel "Op de akker in Twente" werd eerder gepubliceerd in de Driemaandelijksse bladen, 1952 pag 91-94. De redactie van *Boorn en Boerschop* meent u deze verhalen niet te moeten onthouden en plaatst ze derhalve alsnog.

Waterputten in Twente

Gerard A.B. Nijhuis / Jan F. Deckwitz

Tijdens de "speurtocht" naar de ontwikkeling van waterputten in Twente, kreeg ik via bezitters en volgens overlevering van de bewoners veel informatie hoe de putten er toentertijd uit moeten hebben gezien. Voor het slaan van een put werd een wel gezocht. Was deze gevonden, dan moest tot op de wel gegraven worden, hetgeen zeker een zeer zwaar karwei geweest moet zijn. Nadat onderin een houten vloer was gelegd, voorzien van gaten, om het welzand tegen te houden, werden de wanden opgebouwd uit turf en/of ijzeroer.

Ontwikkeling

Tijdens archeologische opgravingen in de Stroones (de huidige Stroom Esch in Borne) zijn houten vierkante putresten gevonden. Omdat de planken bij een goed watergevend put, voortdurend onder water stonden, bleven ze jarenlang geconserveerd. Het hout van de bovenrand en het eerste gedeelte in de grond verging het eerst en was regelmatig aan vervanging toe. Het hout was in de 17^e en 18^e eeuw erg schaars, zodat gemakkelijk de keus op een bovenrand van Bentheimer of Gildehauser zandsteen viel. Het is waarschijnlijk niet zo dat meteen (bijna) alle putten zo'n vierkante bovenrand kregen. De voornamen erven en huizen zullen voorloper zijn geweest. Hoeveel putten er in Twente zijn geweest blijft een nog onbeantwoorde vraag. Feit is dat er nog een vierkant exemplaar in volle glorie te bewonderen valt op het oude bisschoppelijke hof Scholtenhave in Tilligte en op het erve Sanderink in Volthe, beide helaas zonder jaartal. Het laatste erf behoorde vanaf 1262 onder de Commanderie van Ootmarsum en bleef dit (uitgezonderd van 1656-1674) tot in 1811, toen G.J. Sanderink het erf kocht voor fl. 9922,-. Deze putten zijn waarschijnlijk uit de 17^e eeuw, mogelijk nog ouder.

Een "rekening van het Rentampt Sipculo en Albergen"¹ vermeldt twee 17^e eeuwse putten: "1662 Den 15 Marty Raessinck (Rosink in Vasse?) laten korten wegens een gekoffte Bentheimer steenen putte met een randt 25 gld. 1663 Den 30 Marty Assinck (in Bergentheim) laten korten wegens een Bentemer steenen putte van 9 voet met een ronde randt, bij (=door) hem tot Gildehuys gekoft 20 gld".

Deze laatste put bestond dus geheel, vanaf de bodem, uit Bentheimer steen en zal helemaal rond zijn geweest. Het, uit kleinere stenen bestaande ondergrondse putgedeelte, werd "gemetseld" met kalkspecie (kalk uit schelpen of kalksteen gebrand met zand vermengd), welke maar zeer langzaam verhardde. Bij het verwerken van deze specie, moesten de handen tegen het branden worden beschermd.

De Grieken echter kenden reeds vóór de jaartelling hun stenen putten, waarvan het ondergrondse gedeelte bestond uit in een ronding gestapelde kleinere elementen. De ronding werd als rond gat in

het bovengrondse gedeelte voortgezet, dat vierkant was. Het putmateriaal was wit marmer².

Het huidige West-Europa had rond het begin van de jaartelling een geheel andere bevolking met een totaal andere cultuur. Of de toenmalige bewoners hun water uit putten betrokken is onbekend. In de Middeleeuwen hadden sommige erven in Twente boomputten. Dit waren eerst gehalveerde en daarna uitgeholde bomen die vertikaal boven een wel in de grond werden gegraven. Bij de aanleg van de A1 ter hoogte van restaurant Lutikhuis werden resten van zo'n put blootgelegd.

De Oldenzaalse richter Jan Hendrik Bos (afkomstig uit Borne) is vaak tussenperoon geweest bij de handel in putten. Diverse leveringen van putten door Bos hebben tot ondergrondse "verbouwingen" geleid. Als een complete put werd geleverd, bestond deze uit een hoge omranding van ongeveer 3 voet (90 cm) hoogte, die bovengronds werd geplaatst en meestal uit 4 elementen bestond, die d.m.v. ijzeren ankers met lood werden verbonden (In Pompei werd bij opgravingen ook al deze toepassing geconstateerd). De stukken die onder het maaiveld, bij sommige putten tot op de bodem van de put kwamen, bestonden uit kleinere stukken steen van zo'n 30 cm hoog, 45 cm lang en 10 tot 12 cm dik. Als bij inspectie vooraf bleek dat niet de gehele put ondergronds vervangen hoefde te worden, werden de kleinere elementen vanaf de nog goede ondergrondse put van turf, ijzeroer of hout geplaatst. Bij hout ging men dan dus over van een vierkant op een ronding. De waterstand in een houten put was dus bepalend tot welke diepte de Bentheimer stenen werden aangebracht. De binnenkant van deze stenen elementen zijn mooi glad bekapt, terwijl de buitenkanten ruw bleven. Dit laatste is waarschijnlijk bewust gedaan omdat deze in aanraking kwamen met het zand en juist daardoor een betere "grip" hadden. Dat bij bestelling toen ook wel iets verkeerd ging blijkt uit de vraag die (middels een brief) aan Stuurman werd gesteld, waaruit duidelijk het formaat valt af te leiden: "als ook den putterand of het rand boven op de putte is, en of het de rand in de putte zal zijn"?

In menige tuin in Twente is een put te vinden die nu boven de grond staat, maar er eigenlijk onder hoort.

Op diverse erven rond Oldenzaal verschenen, zoals reeds gezegd, in de tweede helft van de 18 eeuw Bentheimer cq Gildehauser putten. In 1755 had het erf Keizer in de Lutte "een putte met velgen van 17 3/4 voet diepte" (voor fl. 1,5,- per voet) ontvangen. In 1771 op het erf Ophuis in de Lutte en in 1772 ook op het Wegink in Hasselo en de Volker in de Lutte. De archieven spreken bij deze leveranties over "putranden met velgen, met een heldrand". Dit zou als volgt verklaard kunnen worden. Onder deze verbrede rand aan de bovenzijde kan een metalen ring(=velg) worden bevestigd om de afzonderlijke delen bij elkaar te houden. Met de heldrand kan de bovenste, iets bredere, rand worden bedoeld als deze met ankers en lood aan elkaar wordt gezet. Uit het Statenarchief³: "Aangaande de held- of puttenrand die in plaats van een houten rand, door gemeene (=veel) boeren gemaakt worden, geschiet om het hout te sparen, en dat van veel langer duur is", valt af te leiden dat met de velg de gehele bovenrand wordt bedoeld. Als in 1770 op Volker in de Lutte aan Berend Steverink voor materiaal en loon fl. 4,- moet worden betaald⁴ voor "de houten putterand aan de putte" dan blijkt dat met een put van 3 voet hoogte Bentheimer steen voor fl. 3,15,- geen groot prijsverschil uit te maken. Is dit dan ook de reden dat in die tijd veel particulieren overgaan tot aankoop van zo'n put? Vanaf de omgeving van Delden treft/trof men ook van baksteen gemetselde putten aan. In de omgeving van Rijssen werden al jarenlang van klei gevormde stenen gebakken, waaronder ook speciale putvormstenen.

In 1788 is op het erf Engberink in Hasselo⁵ een put gegraven. Uit de rekening valt op te maken dat deze in totaal fl. 12,6,- kostte, waarbij 5 ankers waren inbegrepen. Zullen deze ankers zijn gebruikt voor de reeds aangekochte Bentheimer stenen putranden? Voor de bodem in de put werden eiken planken voorzien van gaten ter waterdoorlating, gebruikt. De puttenpost (van eikenhout) met de putstok(roo) waren nogal prijzig, met fl. 5,-.-.

In 1766 vindt levering aan de Poppe plaats voor een "brandputte aan de gemeente van Marckel" (=Markelo)⁶.

J.Stuerman schrijft aan Bos: "de nae Marckel bestelde putte met velgen 21 voet diep en 7 voet wijt kan vrijdag tegen de middag 31 oktober afgehaald worden" voor een prijs van fl. 52,10,-. Dit is dus een put geweest van in totaal ongeveer 6 meter diepte d.w.z. een bovengronds gedeelte van ong. 1 meter en dus 5 meter ondergronds, met een doorsnede van ruim 2 meter! Zo'n grote inhoud zou als brandput voor de huizen in Markelo nodig geweest kunnen zijn. Echter, niet de gehele put werd opgehaald! Wat daarvan de reden is geweest, heb ik niet kunnen achterhalen. In 1767 vraagt Stuerman aan Bos het geld voor de put te innen waarvan nog stukken langs de weg bij de Poppe liggen: "willen dan de boeren het restant of op de weg gelegte stucken laeten liggen en verliesen, sulks kan ons niet raeken".

Een schilderij van het erf Nijhuis op de hoek van de Grotestraat en de Ennekerdijk. De weg links waar "de waterput" staat is de Grotestraat. Het rechterdeel van de woning verschild van het linkerdeel. De oorzaak was een brand, waarbij het rechterdeel grotendeels werd verwoest. Rechts van het erf stond aan de Ennekerdijk het huis van Bruggink.

De vraag is of de put van deze grootte inderdaad in Markelo heeft gestaan en als brandput heeft gefunctioneerd is niet meer te achterhalen. Was de kwaliteit niet best of heeft het aan de juiste transportmiddelen ontbroken? De put is in elk geval betaald.

Diverse erven in Twente kregen tussen 1766 en 1780 een Bentheimer- of Gildehauser stenen waterput. Sommige een volledige, andere alleen maar een bovengrondse omranding. Niet alle erven bezaten in de 18 eeuw een eigen put, die meestal in de directe omgeving van de voorgevel van het huis te vinden was. Zij waren dus voor hun watervoorziening aangewezen op hun burens of moesten het

"wel een quartier gaans van hun huys "halen.

Een waterput van Borne

In het najaar 2008 werd in Borne een waterput te koop aangeboden met een aangebrachte markering van het jaartal 1603. Het is de bovenbouw van een put van Bentheimer- of Gildehauser zandsteen. Om deze put voor Borne te behouden heeft de Heemkundevereniging Bussemakerhuis deze aangekocht. Na beraad over de plaats waar de put opnieuw geplaatst zou kunnen worden, is besloten hiervoor de tuin achter het Bussemakerhuis te bestemmen. Het is de bedoeling de put in de tweede helft van 2009 hier te plaatsen.

De put die door de heemkundevereniging Bussemakerhuis is aangekocht hier nog op zijn oude plaats aan de Morseltdijk.

Ook is gezocht naar de herkomst van deze put. Het blijkt dat deze put oorspronkelijk bij het erf van Nijhuis, op de hoek van de Grotestraat en de Ennekerdijk, heeft gestaan (zie foto op de voorgaande bladzijde). In de familie van Nijhuis waren ook twee verdienstelijke schilders, een van hen heeft het schilderij gemaakt van het erf. Dit schilderij is aan de heemkundevereniging geschonken door Mw. Th. Nijhuis. Het is de bedoeling dat dit schilderij óók in het Bussemakerhuis komt te hangen.

Noten

Dit artikel is tot stand gekomen aan de hand van een artikel van G.A.B. Nijhuis "H. J. Bos als Kommissionär für den Absatz von Gildehauser Stein in der Twente" in : Bentheimer Jahrbuch 1996" blz 89-99).

1. RAO Zwolle St. Ar. 3.1/3088
2. Eigen waarneming van G.A.B. Nijhuis in een plaatsje dicht bij Söke in West- Turkye.
3. RAO Zwolle Huisarchieff Almelo nr. 2850.
4. Archief Stad Oldenzaal OK 349.
5. Archief Stad Oldenzaal OK 525.
6. Dhr. Reynders noemde Marckel in zijn artikel over een put in het Jaarboek Twente 1979 abusievelijk een erf.

Biej gebrek an benul mu-j oe neet in de luurn loaten leggen

Feestavond van de RK Dansvereniging *Hooger zij ons doel*

Anja Tanke

In de collectie van het gemeentearchief Borne bevindt zich het programma van een feestavond van de RK Dansvereniging "*Hooger zij ons doel*". De avond wordt gehouden in de Keizerskroon op maandag 27 november en begint om 19.00 uur. Het jaartal wordt niet genoemd, maar in 1922¹ viel 27 november op een maandag en dat zou, gezien de kleding van feestgangers, goed passen. Het belooft een avond te worden met mooie dansmuziek, lekker eten en een loterij met als hoofdprijs een vet varken.

De avond wordt geleid door dansleraar H.A. Schrijver uit Almelo. Voor de muzikale omlijsting zorgen pianist C. van Lom uit Almelo en de bekende violist Louis Bouwmeester uit Amsterdam¹.

Tijdens de feestavond wordt een foto gemaakt van het gezelschap. De redactie wil graag weten wie op de foto staan. Herkent u mensen? Laat het ons weten. Uw reactie graag naar de redactie of naar het gemeentearchief (Anja Tanke) wordt zeer op prijs gesteld.

Programma

1. Polonaise Wals
2. Duitse Polka
3. Uitreiking bonnen
4. En-fête
5. Spaansche Wals
6. Het verorberen van de eerste koude schotel
7. Opruiming tentoonstelling van mutsen, daarna uitreiking
8. Maxixe
9. Wals-Coquette

Pauze

10. "bezemwals", enorm lachsucces
11. Kanowna (fox-trott)
12. aanvang grote loterij, geen nieten allen een prijs. Prijs per lot 15 cent. Hoofdprijs een VET VARKEN. De uitreiking der prijzen geschiedt direct nadat de loten verkocht zijn
13. Veleta
14. Broadway (fox-trott)
15. Het verorberen van de tweede koude schotel
16. Opruiming kliekjes
17. Anfang Berliner Messe
18. Sirene-wals
19. Holliday
20. Indian-rag

1. in 1933 valt 27 november ook op een maandag, maar dan is Louis Bouwmeester al overleden.

Het Meestershuis in Azelo

Robert Platenkamp

Aan de Meijerinkveldkampsweg ligt, verscholen tussen hoogopgaand eikenhout, een van de oudste woningen van Azelo, het Meestershuis. Sinds 1994 woont hier Dirk Perdijk. Hij was op zoek naar rust en ruimte en vond die in Azelo. Wij hebben hem gevraagd om iets te vertellen over de geschiedenis van het huis. Aanleiding hiervoor is de op handen zijnde restauratie.

Het Meestershuis is een bouwrestant van de voormalige havezathe Dubbelink. De adellijke afstamming van het Meestershuis openbaart zich reeds in de ongewone voorgevel. De grote toegangsdeur met bovenlicht is omgeven door een fraai geprofileerde zandstenen omlijsting. Hierboven heeft een wapenstein gezeten, waarvan de helft lang nog aanwezig was, maar nu spoorloos is.

De oorsprong van Dubbelink gaat terug tot de middeleeuwen. De havezathe wordt voor het eerst genoemd in een akte door bisschop David van Bourgondië van 21 juni 1480. Het huis werd achtereenvolgens bewoond door een viertal verschillende families. Financiële moeilijkheden leidden tenslotte tot een publieke verkoop op 5 juli 1751 van het "Heerenhuys en andere getimmerten, hof, gragten, plantagiën, opgaand eikenhout, het gestoelte in de kerk van Delden, het regt van verschrijving in de Ridder-schap van Overijssel" en ongeveer 60 hectare grond. De toenmalige heer van Twickel, Unico Wilhelm van Wassenaer Obdam, kocht de huisplaats en liet de havezathe slopen, maar het Meestershuis bleef gelukkig gespaard. In 1805 kwam er een linkeraanbouw, wat blijkt uit een metselsteen met jaartal in de fundering. De aanbouw rechts van de woonkamer stamt uit 1830 of daaromtrent.

"De huidige woonkamer is het oudste gedeelte van de woning, aldus de heer Perdijk. De muren daarvan dateren uit 1630 en zijn maar liefst 45 cm dik. De fundering is nog veel ouder en bestaat uit kloostermoppen uit 1275. De constructie geeft aanleiding tot de veronderstelling dat dit gedeelte van het gebouw oorspronkelijk hoger was. In de kap is terug te vinden dat het dak vroeger een pyramidevorm had. De gebinten daarvan zijn zwaarder dan voor een gewoon dak nodig is. In de 19^e eeuw heeft men de spits vermoedelijk laten zakken en er een zadeldak overheen gebouwd. De

huls waar vroeger een weerhaan of zoiets dergelijks op heeft gestaan is op zolder nog steeds te zien".

Het pand is aan het begin van de 19^e eeuw tijdelijk in gebruik geweest als schoolgebouw. In 1808 diende het markebestuur van Azelo een verzoek in bij de heer van Twickel om de "Kaamer op Dubbeling" 's winters als school te mogen gebruiken. Het ging om een tijdelijk onderkomen, want elders in Azelo, in het weiland achter de

Het Meestershuis anno 2008, de plaats van de bovensteen boven de deur is nog te zien.

huidige boerderij Bos aan de Graasweg, werd een nieuwe school gebouwd. In 1810 kwam de school gereed maar de schoolmeester, Johannes Veldhuis, bleef in het oude onderkomen wonen. Zo is het pand aan zijn naam "Meestershuis" gekomen. Tijdens de 19^e eeuw bleef het pand in gebruik als woning voor de onderwijzer van de lagere school. Volgens de heer Perdijk bestaat er nog een foto van meester Stokkers, onderwijzer in Azelo van 1862 tot 1897 en overleden in 1923, waarop hij is afgebeeld aan de achterzijde van het Meestershuis.

Dirk Perdijk kocht de opstal in het begin van de jaren negentig van de heer Staargaard.

"Toen ik hier kwam", zo vertelt de heer Perdijk,

“was het huis ontzettend vochtig”. Het water lekte langs de muren, de vloeren waren nat en de kelder stond regelmatig blank. Het vochtprobleem moest eerst grondig worden aangepakt. Daar lag de eerste prioriteit. Daarom heeft het zeker een jaar geduurd voordat ik hier echt mijn intrek kon nemen”.

Het fraai gelegen meesterhuis ziet er ogenschijnlijk goed uit, een grondige restauratie is echter noodzakelijk

Na zijn komst heeft de heer Perdijk de oude waterput in ere hersteld. Niemand kon zich herinneren waar de put vroeger had gestaan, maar zijn toenmalige buurvrouw, Dina Laarhuis – Willemsen, wist met behulp van een wichelroede de plek aan te duiden. Na enig graafwerk kwamen de zware Bentheimer zandstenen tevoorschijn waarmee de put was afgedekt. Het bleek nodig om de put op te schonen. Dit was geen gemakkelijk karwei. Gewapend met een schop en emmer moest de heer Perdijk afdalen tot de bodem. Deze ligt ongeveer 3.5 meter beneden maaiveld. In de put was weinig bewegingsruimte en het vergde veel inspanning om de klus te klaren. Het schoonmaken gebeurde in de maand augustus. In die maand welt het water namelijk niet. Men zegt dat dit komt door de stand van de zon en de maan ten opzichte van de aarde. Toen in september het water opnieuw begon te wellen, stroomde de put in 3 dagen vol. Het is trouwens interessant te vermelden dat vroeger Duitse seizoenarbeiders in onze regio waterputten opschoonden. Dit karwei gebeurde altijd in augustus.

Kort na zijn verhuizing trof Dirk Perdijk een oud dienstpistool aan. Het vuurwapen, vastgelopen en volstrekt onbruikbaar, bleek achtergelaten door een Canadese piloot uit de Tweede Wereldoorlog. Het Meestershuis maakte toen deel uit van een

vluchtroute voor geallieerde piloten die boven Duitsland waren neergeschoten. Ook het hoofdkwartier van de Twentse Knokploegen, Huize Lidwina in Zenderen, was hiervan onderdeel. Het was de heer Deenink, werkzaam bij de Servo in Delden, die de piloten in het Meestershuis verborg.

In het plafond waren voedselluikjes aangebracht, zodat de onder-duikers niet naar beneden hoefden te komen om de maaltijd te gebruiken. Enkele Canadese veteranen brachten een paar jaar geleden een bezoek aan het Meestershuis. Ze wilden hun onderduikadres graag nog eens zien en herinneringen ophalen aan die enerverende periode uit hun leven.

Dirk Perdijk heeft het oude vuurwapen ingeleverd bij jachtopziener Markslag. Het schijnt dat het explosieven opruimingscommando van de landmacht het dienstpistool uiteindelijk onschadelijk heeft gemaakt.

Binnenkort start de restauratie van het Meestershuis. Dat gebeurt onder leiding van Twickel. De woning wordt aan de binnenkant gestript, de oranje-rode tegelvloer uit 1972 gaat eruit

en de binnenmuren worden opnieuw bestreken met de originele schelpenkalk. Ook de dakpannen gaan er tijdelijk af. Het zware gebintwerk zal een behandeling ondergaan tegen houtworm, boktor en andere ongenode gasten. De zolder bestaat nu nog uit twee etages, maar straks verdwijnt de bovenste zolder en blijft er nog één verdieping over. Aan de buitenkant zal daarvan, na afloop van de restauratie, echter niets te zien zijn. Het dak krijgt bovendien warmte-isolatie.

Rest nog te vermelden dat de restauratie wordt afgerond met het plaatsen van een nieuwe wapenstein boven de toegangsdeur. De steen zal het wapen dragen van het geslacht Rammelman, tot het begin van de 18^e eeuw eigenaar van de havezathe Dubbelink.

Bronnen

H. Hagens en L. Vrij in: Twickelblad nr 3, 2005, Havezathe Dubbelink, feit of fictie.

Jhr. A. Gevers en A. Mensema: De havezathen in Twente en hun bewoners

D. Jordaen in: 't Inschrien, jaargang 5, oktober 1973

Foto's: A.J.M. Rijkhof, Enschede

Fotowedstrijd . . . . . *hoe goed kent u Borne en omgeving?*

Het gebouw van de fotowedstrijd in *Boorn en Boerschop* 2009 nr. 1 is *het huis aan de Grotestraat 150* in Borne. De foto met jaartal vindt u terug in de bovengevel van de woning.

Onder de goede inzenders is geloot en als winnaar is deze keer **B. Bosch**, Sancta Maria 42 te Borne, uit de bus gekomen. Van harte gefeliciteerd! De winnaar heeft inmiddels de waardebon ontvangen.

Hieronder vindt u weer een nieuwe foto van een bekende plek in onze gemeente.

Vraag: welke locatie is dit?

Wat moet u doen?

Schrijf op een vel papier: *Fotowedstrijd uit **Boorn en Boerschop** nummer 2009-2*

De locatie is:

Naam:

Adres:

Telefoonnr.:

Stuur uw oplossing voor 1 oktober 2009 a.s. naar:

Redactie *Boorn en Boerschop*, Blauwgras 68, 7623 GL Borne.

Mailen kan natuurlijk ook. U stuurt uw e-mail dan naar het redactieadres: deckwitz@home.nl

Voor de winnaar stelt Gullimex Instruments een VVV-bon ter waarde van € 25,- beschikbaar.

De winnaar krijgt uiteraard persoonlijk bericht.

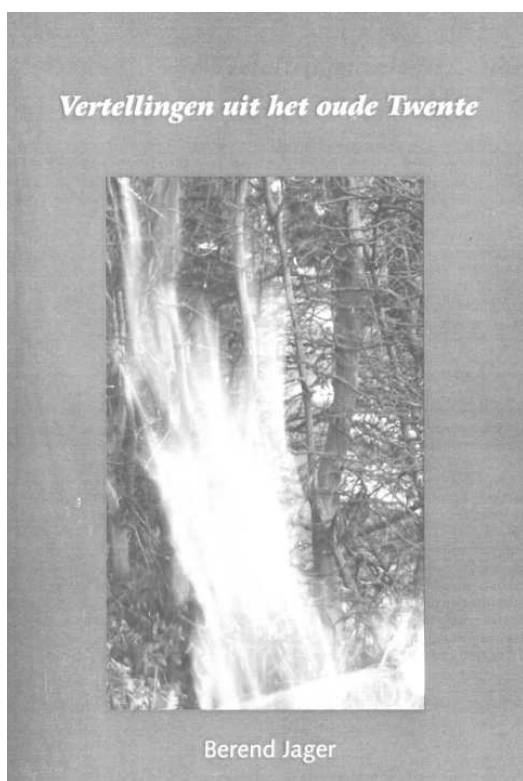
De uitslag wordt in het volgende nummer bekend gemaakt.

gullimex INSTRUMENTS

Boekennieuws

Jan F. Deckwitz

Vertellingen uit het oude Twente

Auteur : Berend Jager

Uitgever: Uitgeverij De kwinkslag, Borne.

Jager biedt in zijn boek *Vertellingen uit het oude Twente* negen verhalen aan, waarvan de oorsprong ergens in de annalen van historisch Twente is terug te vinden. Merendeels zijn het bekende verhalen, zeker voor hen die al eerder in de historie van Twente zijn gedoken. Door de verhalen opnieuw te schrijven en hier een eigen inbreng aan toe te voegen moeten deze als fictie worden beschouwd. Het zou van een toegevoegde waarde zijn geweest als Jager tenminste de bronnen van de verhalen zou hebben vermeld. Dit had in een voor- of nawoord gemakkelijk gekund. Tevens zou er een duiding moeten zijn voor welk publiek de verhalen zijn geschreven. Ook al zijn de verhalen fictief, toch mag je verwachten dat deze in een bepaalde historische context zouden zijn geschreven, juist ook omdat bij de titels een jaartal wordt gegeven.

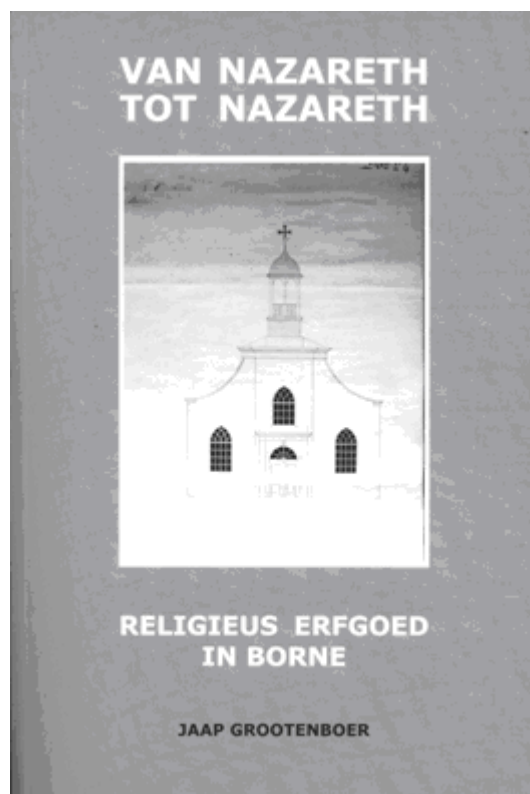
Bij de verhalen zijn tekeningen gevoegd van Willemien Holterman. Op zich prachtige tekeningen, maar ook hier geldt, dat ze aan de fantasie zijn ontsproten zonder goed rekening te houden met het tijdsbeeld waarin de verhalen spelen. Al met al toch een aardig boek, geschikt om voor te lezen aan kinderen in de hoogste klas van de basisschool, in de eerste klassen van het voortgezet onderwijs of gewoon thuis aan eigen kinderen of kleinkinderen.

Van Nazareth tot Nazareth: *Religieus erfgoed in Borne*

Auteur : Jaap Grootenboer

Uitgever : NV Uitgeverij Smit van 1876, Hengelo.

2008 was het "Jaar van het Religieus Erfgoed" en voor de Bornse Courant een gelegenheid hier aandacht aan te besteden door met regelmaat een artikel te publiceren over het Religieus Erfgoed in Borne. Dat Grootenboer gevraagd is om de artikelen te schrijven lag voor de hand, want er is niemand, die zich intensiever met het erfgoed in Borne heeft beziggehouden dan hij. Al schrijvende kwam het idee om de artikelen te bundelen tot een boek. Verstandig was het een aantal meelezers in te schakelen om de artikelen aan te passen of bij te stellen. In zestien hoofdstukken wordt het Religieus Erfgoed met de nodige achtergrond geschetst. Van de ontwikkeling van het Christendom, de katholieke kerk, ontwikkeling van de kerken tijdens de reformatie en de invloed van de overheid hierop na 1800, wordt het verloop beschreven. Al met al een goede samenvatting van wat Borne in dit opzicht te bieden heeft gehad. De uitgever verdient lof voor de layout van het boek: met zorg is het boek samengesteld en het ziet er dan ook uit als een professioneel product. Het boek is een naslagwerk geworden waar menigeen op kan terugvallen, derhalve is de aanschaf hiervan meer dan waard.

Van de bestuurstafel

Annemie Mulders

Ledenavonden

In maart (dialectmaand) heeft de heer B. Groothengel een boeiend verhaal gehouden over alles wat met dialecten te maken heeft. Het bekende Bornse Trio Foezel onderhield de leden met geweldige liedjes in de Twentse taal. Bijzonder is dat G. Rensink bestaande liedjes "hertaalt" (niet vertaalt) in het Twents. Op deze avond werd ook het eerste exemplaar van zijn boekje "Zundag" gepresenteerd.

In april werd kennis gemaakt met voorwerpen die uiteindelijk spreekwoorden opleverden in het Nederlands. Bijvoorbeeld "een hekel" werd op een dia getoond en daarna werd het spreekwoord "over de hekel halen" uitgelegd. Op zich aansprekend; de spreker had echter het verhaal wel wat boeiender mogen brengen.

Excursie naar Xanten

Op 23 mei was het weer zover, de jaarlijkse excursie van de heemkundevereniging. We hadden er zin in. Het aantal deelnemers (34) was ongeveer gelijk aan het aantal van vorig jaar en ook de vaste chauffeur, de heer Brok, gaf acte de presence.

Om half negen stond iedereen klaar en gingen we op pad, stralend weer deze keer. Via de autoweg 31 en een paar plaatselijke wegen (mooi, langs de Rijn) arriveerden we keurig op tijd bij het Archeologisch Park in Xanten. Voor een aantal een openbaring, ze kenden het park vanuit het verleden, maar herkenden bijna niets meer. De "Kaffee mit Kuchen" ging erin als de spreekwoordelijke uitdrukking en om 11 uur stonden twee gidsen klaar voor een goede rondleiding.

Goed gerestaureerde restanten uit de Romeinse tijd

Ze vertelden van alles over het ontstaan van de oude Romeinse stad, hoe de stad verdween en de stenen gebruikt werden voor de bouw van het

"nieuwe" Xanten en hoe de resten in de grond weer teruggevonden werden en gebruikt voor een reconstructie van de herberg, de werkplaatsen (nog in aanbouw) de contouren van een aantal huizen en hoe het nieuwe museum op de fundamenten van de oude Thermen (badinrichting) is gebouwd. Na de rondleiding togen de meeste mensen naar dat nieuwe museum. Prachtig, er staat teveel om op te noemen, maar alleen het gebouw is al de moeite waard.

Een blik op de zijbeuk van de Dom te Xanten

Om 13.15u stond de bus weer klaar om ons naar het stadje Xanten zelf te brengen voor een maaltijd in het oude Gotisch Haus. Prima maaltijd! Gesterkt gingen de meeste mensen een kijkje nemen in de imposante St Victor Dom. Bezienswaardig is vooral het Maria-altaar waarin aan de onderzijde de stamboom van Christus in houtsnijwerk is vervaardigd. De aanwezigheid van de grote kerk in het kleine stadje is het gevolg van een graf met een heilige alhier, waarvan de naam nu onbekend is (vertelde een gids). Het bleef prachtig weer, dus alleen dat al maakte de dag erg plezierig.

Om 16.15u stond iedereen klaar voor de terugreis en rond 18.00u waren we weer in Borne. Kortom een geslaagde dag. De leden van de activiteitencommissie Annemie Mulders, Leo Leurink en Henny Westerik worden hartelijk bedankt voor hun inzet en de organisatie.

Archief

Sinds kort is het archief van de heemkundevereniging verhuisd van de Oale Schöp naar de bibliotheek in het Kulturhus. Onder leiding van J. ter Beke zijn vrijwilligers bezig met het archiveren van de beschikbare materialen. De één is bezig met het rubriceren en schoonmaken van dia's, anderen

zijn bezig met het ordenen van bidprentjes van Bornearen. Op woensdagmorgen wordt aan het archief gewerkt. Er zijn nog vrijwilligers nodig, dus u kunt zich aanmelden bij J. ter Beke.

Mochten er leden zijn die over materialen beschikken en niet weten waar ze die moeten laten, dan kunnen ze deze altijd bij de vereniging onderbrengen.

Jubileumjaar 2012

In 2012 bestaat onze vereniging 50 jaar en we kunnen dit jubileum natuurlijk niet ongemerkt voorbij laten gaan. In het verleden heeft de vereniging al veel leuke evenementen georganiseerd; denk nog maar eens aan de zeer succesvolle Hofdag in 2006. Ook onze boeken zijn altijd enthousiast ontvangen en succesvol geweest. Ik noem enkele titels: *Hof te Borne*, door H. Woolderink, *Bonje in Borne*, door H. Gloerich en onze jubileumbundel, *Veertig jaar later*.

De vereniging kent zeer gewaardeerde leden. Denk maar aan ons erelid, de heer J. Grootenboer die vorige maand een boek over het religieus erfgoed van Borne heeft uitgegeven; De heer H. Gloerich, schrijver van het boek *Bonje in Borne*, over de ontstaansgeschiedenis van de St Stefanuskerk; De heer G. Nijkamp die ons altijd bij de nieuwjaarsviering verrast met een gloedvol verhaal uit de Bornse historie. Zo kan ik er nog wel een aantal noemen.

Nu komt er weer een feestjaar aan. Willen we dat jaar in onze herinnering houden, dan zullen we aan de slag moeten gaan. Het bestuur heeft het idee geopperd om een jubileumcommissie in het leven te roepen waarin, naast een of twee bestuursleden, andere leden van de vereniging zitting kunnen nemen. Zij kunnen dan samen denken over een blijvende herinnering aan het jubileumjaar. Te denken valt dan aan een nieuwe bundel, een kalender (de foto's kunnen dan door middel van een wedstrijd uitgezocht worden) een georganiseerde excursie in Borne zelf, een fotoboek van Borne met foto's gemaakt door leden, een gedichtenbundel, kortom uit de commissie zullen ongetwijfeld goede ideeën komen.

Meld u aan als commissielid! We kunnen er een geweldig feest van maken.

Prins Bernhard Cultuurfonds

Het bestuur heeft bij het *Prins Bernhard Cultuurfonds* een aanvraag ingediend voor de aanschaf van een beamer en een computer met toebehoren. Deze aanvraag zal op 22 juni 2009 worden behandeld. Wij houden u op de hoogte.

Nieuwe bestuursleden gewenst

Ook in de toekomst is het van belang om een bloeiende Heemkundevereniging in Borne te hebben. Ideeën zijn er genoeg. Voorwaarden hiervoor zijn enthousiaste leden en een enthousiast bestuur. Binnen het huidige bestuur hebben leden zitting die het werk al vele jaren doen en zij willen graag dat het bestuursstokje aan enthousiaste mensen overgedragen kan worden. Het bestuur is dan ook op zoek naar mensen met hart voor Heemkunde en die voldoende tijd hebben om bestuurstaken te verrichten. Aanmelden kan altijd via de bestuursleden van de vereniging.

Vooruitblik

Op 12 september is het weer Open Monumentendag. De invulling hiervan is reeds in een ver gevorderd stadium. Het thema is "Op de kaart". De expositie vindt dit jaar plaats van 29 augustus tot en met 12 september in het Bussemakerhuis. Hier wordt uitgebreid aandacht besteed aan de geschiedenis van de grutterij van de Erven ten Cate, de Bornse cichoreifabrieken, de loop van de oude Bornse beek en het 900 jarig bestaan van Borne. Onder leiding van een gids kan op Open Monumentendag een rondwandeling worden gemaakt langs de plekken, die op de expositie onder de aandacht worden gebracht.

Activiteitencommissie

De activiteitencommissie begint binnenkort weer met het zoeken naar goede onderwerpen voor de ledenavonden.

De data van de ledenavonden kunt u alvast in uw agenda noteren:

dinsdag 20 oktober, woensdag 25 november, donderdag 7 januari, dinsdag 9 februari, woensdag 17 maart en donderdag 22 april.

De datum voor de excursie in 2010 is nog niet vastgesteld.

lej mött wa vrog oold wördn, a-j lang oold wilt wean

Nog leverbare uitgaven . .via de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Titel:	Prijs	
	Leden	Anderen
Rond Horst en Hof te Borne (1981)	€ 2,00	€ 2,50
Borne, historie en volksverhalen (1987)	€ 4,00	€ 5,00
Landweren, Borgen & Postwegen (1990)	€ 6,00	€ 7,50
Borne Archeologisch (1995)	€ 4,00	€ 5,00
J.B Schoemaker, een Twentse Heelmeester i.d 19 ^e -eeuw (1999)	€ 6,00	€ 7,50
Veertig jaar later, jubileumuitgave (2002)	€ 6,00	€ 7,50
Och ewig is so lang (2003)	€ 27,50	€ 35,00
Kadastrale Atlas 1832, Borne / Weerselo (2005), boek met kaartenmap	€ 35,00	€ 40,00
De Hof te Borne (2 ^e druk 2006)	€ 15,00	€ 15,00
De oude kerk van Borne: een eenvoudige hemel op boerenaarde (2006)	€ 15,00	€ 15,00
Bonje in Borne (2008)	€ 12,50	€ 12,50
Van Nazareth tot Nazareth (2009)	€ 17,50	€ 17,50
Periodiek Boorn en Boerschop (diverse nummers)	€ 2,50	€ 3,00

Prijzen zijn exclusief eventuele verzendkosten. Genoemde uitgaven zijn verkrijgbaar bij:

- Mw. R. Blödtner, C. Hilbrinkstraat 56, Borne tel. 074-266 89 08;
- Enkele uitgaven zijn ook verkrijgbaar bij de plaatselijke boekhandel.

**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning
makelaar en beëdigd taxateur
Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

Honderd jaar ervaring in drukwerk

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl